

Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 1999

In vergelijking met 1991, 1993 en 1996

Door: Jan Kolsters en Pieter Wouters
 Uitgave : Vogelwerkgroep de Kempen, januari 2000

Inhoud

	Blz.
1. Inleiding	3
2. Gebiedsbeschrijving	4
3. Werkwijze	5
3.1 Medewerkers	5
3.2 Soorten	5
3.3. Veldwerk	5
4. Resultaten	8
4.1 Niet- broedvogels	8
4.2 Broedvogels	10
4.3 Soortenbespreking	12
5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen	21
5.1 Vogels van open water	21
5.2 Rietvogels	25
5.3 Bosvogels	29
6. Overige waarnemingen	31
7. Slotbeschouwing	32
8. Literatuur	32
Bijlagen	

1. Inleiding

De broedvogelinventarisatie van de Valkenswaardse Visvijvers in 1999 is de vierde in een tijdsbestek van negen jaren, uitgevoerd door Vogelwerkgroep de Kempen.

Na deze vier inventarisaties beginnen zich reeds enige trends af te tekenen betreffende populaties van sommige soorten. Bepaalde beheersinvloeden lijken hun weerslag te hebben op de broedvogelsamenstelling. Er moet echter nog steeds rekening gehouden worden met natuurlijke jaarlijkse schommelingen in het broedvogelbestand.

De broedvogelinventarisatie is evenals de vorige jaren weer gebaseerd op de uitgebreide territoriumkartering. Nagenoeg dezelfde soorten zijn weer gekarteerd. In 1999 is daar echter de Kleine karekiet aan toegevoegd. Voor een gebied als dit is de Kleine karekiet een karakteristieke soort en daarnaast ook van betekenis voor de analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen. Deze analyse is naast de soortkaarten en een korte bespreking per soort ook in dit rapport weer opgenomen. Vooral de analyse voor water- en moerasvogels is in dit gebied van belang. Uit deze analyse komen een aantal opmerkelijke zaken naar voren indien het gebied wordt vergeleken met een referentie voor Nederland. Deze referentie is een compilatie van een aantal broedvogelinventarisaties uitgevoerd in goed ontwikkelde gebieden met voedselrijke vennen. Ten opzichte van deze referentie scoort het onderzochte gebied vaak opvallend hoog, vooral voor wat betreft de dichtheden van de watervogels. Waarschijnlijk zijn de rust en het feit dat hier vis gekweekt wordt de verklaring voor deze, soms uitzonderlijk, hoge score.

Na een tijdspanne van bijna tien jaar waarin een viertal inventarisaties zijn uitgevoerd is het duidelijk dat ornithologisch gezien (en waarschijnlijk ook voor andere plant- en diergroepen) het gebied van de Valkenswaardse Visvijvers zeer belangrijk is voor Noord Brabant. Verder blijkt dat het gebied zich op een aantal fronten nog steeds ontwikkelt in positieve zin op vogelgebied. Het is dan ook interessant om de inventarisatie-reeks zoals die tot nu toe uitgevoerd is, in de toekomst voort te zetten.

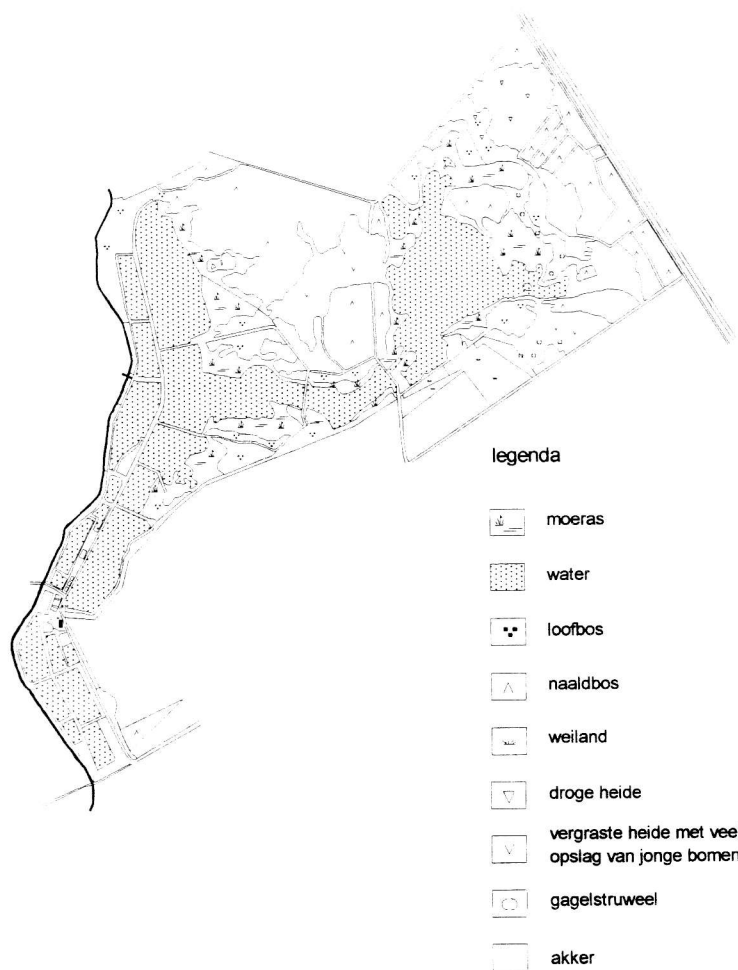
2. Gebiedsbeschrijving

De Valkenswaardse Visvijvers zijn gelegen aan weerszijde van de Tongelreep en vormen samen met het Leenderbos, Valkenhorst, de Grote Heide en het golfterrein een zeer groot bosrijk gebied tussen de dorpen Waalre, Aalst, Heeze, Leende en Valkenswaard. Het vijvercomplex ten oosten van de Tongelreep is evenals de voorgaande jaren (1991, 1993 en 1996) geïnventariseerd op broedvogels.

Het gebied wordt geëxploiteerd door de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (OVb) middels het kweken van vis. Het gebied is niet vrij toegankelijk waardoor een grote mate van rust gewaarborgd is. Het geïnventariseerde gebied beslaat een oppervlakte van 200 ha. en bestaat uit de volgende terreintypen;

Open water:	56 ha.
Bos:	50 ha.
Agrarisch:	9 ha.
Overige, vnl. Moeras:	85 ha.

De ligging van de verschillende terreintypen is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1. De verschillende terreintypen in het geïnventariseerde gebied.

3. Werkwijze

3.1 Medewerkers

de vaste inventarisatieploeg van 1999 bestond uit de volgende personen: Pieter Wouters, Gerrit Vink, Henk Munsters, Ton Geerts, Guus Nas en Jan Kolsters. Incidentele waarnemingen zijn verder nog ontvangen van H.H de Bijl (Brabants Landschap), Bloemen en Jonker (IVN Waarle), waarvoor onze dank. Verder zijn wij nog dank verschuldigd aan de heer van Meggelen (OVb) en zijn medewerkers die het voor ons mogelijk maakten het veldwerk ongestoord uit te kunnen voeren.

3.2 Soorten

Omwille van de vergelijking tussen de verschillende onderzoeksjaren zijn dezelfde soorten gekarteerd. De Kleine karekiet is hier echter in 1999 aan toegevoegd. De soorten die niet gekarteerd zijn, zijn de volgende, vaak algemene, soorten:

Wilde eend	Winterkoning	Pimpelmees
Fazant	Heggenmus	Koolmees
Waterhoen	Roodborst	Ekster
Meerkoet	Merel	Kauw
Kievit	Zanglijster	Zwarte kraai
Houtduif	Tuinfluiter	Spreeuw
Turkse tortel	Zwartkop	Huisemus
Koekoek	Tijftjaf	Ringmus
Gierzwaluw	Fitis	Vink
Veldleeuwerik	Goudhaantje	Groenling
Boerenzwaluw	Staartmees	Kneu
Witte kwikstaart	Matkop	

3.3 Veldwerk

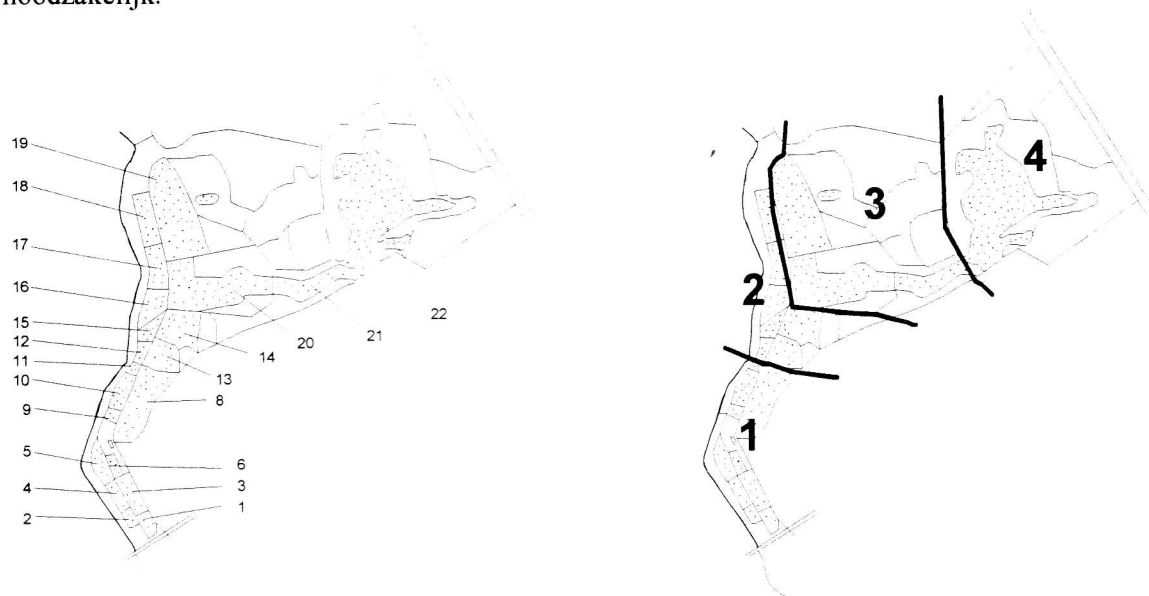
Ook bij het veldwerk is weer dezelfde methode gevolgd als bij de andere onderzoeksjaren. Alle relevante waarnemingen zijn op dagkaarten verzameld en later uitgewerkt op soortkaarten. Ook zijn waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels genoteerd zodat ook hiervan een overzicht kan worden gegeven.

Om een zo goed mogelijke dekking van het gebied te krijgen voor wat betreft de bezoeken, is het gebied weer opgedeeld in vier deelgebieden. De verschillende deelgebieden zijn verdeeld over de vaste inventarisatie-ploeg. In een gebied als de Visvijver is een groot aantal bezoeken noodzakelijk. Een groot deel van het gebied bestaat uit moeilijk begaanbaar terrein, vaak zonder paden. Om dan toch voor ieder deelstuk voldoende bezoeken te krijgen op de beste tijd (vaak in de vroege ochtend), is een hoge bezoekfrequentie nodig.

Voor de Kleine karekiet is een min of meer actieve methode gebruikt. Als bij deze soort alleen de spontaan zingende mannetjes worden genoteerd, krijgen we een verkeerd beeld van de dichtheid van de territoria. De schatting zal dan altijd veel te laag uitvallen.

Het blijkt dat de mannetjes van de Kleine karekiet een haast onbedwingbare drang tot zingen krijgen bij het horen van een 'gebiedsvreemd' geluid. Vaak is het gooien van een stokje in het riet, het dichtklappen van het klembord waarin de aantekeningen worden gemaakt of zelfs een keer kuchen al voldoende om een waar Kleine karekieten-concert te bewerkstelligen in een geschikt gebied. De territoria van Kleine karekieten zijn in een geschikt biotoop (lintvormige rietvegetaties) vaak erg klein en beslaan soms niet meer dan enkele vierkante meters. Om deze

territoria te kunnen onderscheiden is de gevolgde “verstoor en hoor” methode absoluut noodzakelijk.

Figuur 2. De vijvers met hun nummers (links) en de deelgebieden (rechts).

Tabel 1. Bezoekdata van de vaste inventarisatie-ploeg

Datum	tijd	Onderzocht gebied	Aantal deelnemers	weer
14-01	20.20 – 22.45	3 ged. – 4	2	Matige wind, regen
13-03	06.40 – 10.30	3 – 4	1	Helder - fris
19-03	06.45 – 10.05	3 – 4	1	Helder, later bewolkt
20-03	07.15 – 10.30	1 – 2 – 3 ged.	3	Half bewolkt
03-04	06.25 – 11.00	3 – 4	3	zonnig
03-04	07.00 – 09.30	1 – 2 – 3 ged.	3	zonnig
09-04	06.30 – 10.40	2 – 3 – 4	1	Helder, windstil
17-04	07.15 – 11.30	1 – 2 – 3	2	
24-04	06.00 – 09.50	3 – 4	2	
30-04	07.15 – 11.10	1 – 2 – 3 ged.	3	Zonnig
05-05	05.50 – 09.30	3 – 4	1	Bewolkt, lichte regen
08-05	21.00 – 23.10	3 – 4	5	Windstil, licht bewolkt
12-05	06.10 – 09.20	3 ged. – 4 ged.	1	
15-05	06.00 – 8.35	1 – 2	2	Bewolkt
15-05	05.50 – 11.15	3 – 4	2	Bewolkt
21-05	05.30 – 12.00	3 – 4 ged.	1	Bewolkt, eerst heilig
24-05	05.05 – 09.00	1 – 2 – 3	1	Bewolkt, windstil
01-06	04.50 – 09.45	4	1	Licht bewolkt, windstil
01-06	20.00 – 23.30	3 – 4	1	Warm, windstil
09-06	20.55 – 23.15	3 ged. – 4 ged.	1	Windstil, helder
12-06	06.00 – 10.30	1 – 2	3	Windstil, helder, heilig
12-06	04.30 – 10.30	3 – 4	2	Windstil, helder, heilig

Datum	tijd	Onderzocht gebied	Aantal deelnemers	weer
25-06	05.20 – 07.30	3	1	
26-06	07.30 – 09.00	4 ged.	1	
01-07	05.30 – 13.30	1 ged.-2 – 3 – 4	1	Bewolkt, windstil
06-08	09.40 – 11.45	3 – 4	1	Licht bewolkt, windstil

- ✓ In 1999 door de vaste ploeg ruim 177 manuren aan het veldwerk besteed, waarvan een kleine 30
 ✓ uur is besteed aan avondbezoeken. De rest van de uren zijn allemaal besteed aan vroege
 ochtendbezoeken.

4. Resultaten

4.1 Niet-broedvogels

Tijdens de broedvogelinventarisatie worden natuurlijk ook een aantal niet-broedvogels waargenomen. Van een aantal interessante soorten zijn in dit hoofdstuk de waarnemingen verzameld.

Aalscholver

Gedurende de hele inventarisatie-periode zijn meerdere Aalscholvers waargenomen. Gezien de viskweek is dit natuurlijk niet zo verwonderlijk. Meestal werden tussen de tien en vijftien exemplaren geteld. Vroeg in het voorjaar is het aantal vaak wat hoger. Het grootste aantal is geteld op 13 maart, te weten, 33 exemplaren.

Blauwe reiger

Ook deze soort laat zich natuurlijk niet onbetuigd in een gebied als het deze. Het maximum aantal dat op een ronde is geteld was 25. Ook dit was vroeg in het seizoen.

Grote zilverreiger

21 mei Vliegt over vijver 19

Ooievaar

17 april Één exemplaar bij vijver 10.

Pijlstaart

3 april 3 ♂♂ en 1 ♀ op vijver 18 en 15 exemplaren op vijver 21.

Witoogeend

24 april 1 ♂ op het Greveschutven

1 juni 1 ♂ op het Greveschutven

26 juni 1 ♂ op het Greveschutven

Brilduiker

15 mei 2e jaars ♂ op het Greveschutven

Boomvalk

1 juli 1 exemplaar ten noorden van vijver 19

watersnip

13 maart 1 exemplaar ten oosten van het Greveschutven

Tureluur

1 juli 6 exemplaren bij vijver 19

Groenpootruiter

30 april 1 exemplaar bij vijver 16

Oeverloper

30 april 1 exemplaar bij vijver 16

15 mei 6 exemplaren bij vijver 19

Jonis

Zwarte stern

1 juli 2 exemplaren foeragerend bij vijver 20

Oeverwaluw

9 april 1 exemplaar bij het Greveschutven

Appelvink

19 maart 1 exemplaar vliegend van zuidoost naar noordwest over het Greveschutven

4.2 Broedvogels

De volledige resultaten van de broedvogelinventarisatie zijn weergegeven in tabel 2. Aan deze tabel zijn ook de resultaten van de onderzoeksjaren 1991, 1993 en 1996 toegevoegd, zodat gemakkelijk vergelijkingen te maken zijn.

Tabel 2. Totaal aantal territoria in de vier onderzoeksjaren.

soort	1991	1993	1996	1999
Dodaars	20-21	23	27	25
Fuut	13-15	11-12	18	20
Geoorde fuut	0-1	4	5	4
Roerdomp	2	1	3	2
Knobbelzwaan	1	1	4	10
Grauwe gans	0	0	0	5
Nijlgans	0	1	1-2	1
Krakeend	5	14	13	18
Wintertaling	6	3	6	2
Zomertaling	0	0	1	3
Slobeend	5	12	5	8
Tafeleend	17	31	19	36
Kuifeend	7	17	29	20
Wespendief	0	0	1	0
Bruine kiekendief	1	1	1	1
Havik	1	1	0-1	1
Sperwer	0	1	0	0
Buizerd	0	2	1	1-2
Patrijs	0	0	1	0
Waterral	6-7	7	17	13
Kleine plevier	0	0	1	2
Kievit	3-4	3	1	1
Houtsnip	0	0-1	0	0
Holenduif	3-4	3	1	3
Zomertortel	0-1	2	1	0
Bosuil	1	3	6	3
IJsvogel	0	1	0	1
Groene specht	0	2	1	1
Zwarte specht	0-1	1	1-2	2
Grote bonte specht	19-22	14-15	13	20
Kleine bonte specht	0-1	1	2	3
Boomleeuwerik	1	1-2	0-2	0
Boompieper	9	5-7	9-11	15
Blauwborst	14-15	8-9	6-9	12
Gekraagde roodstaart	1	4-5	4	6
Roodborsttapuit	0	0	1	1
Tapuit	1	0	0	0
Grote lijster	2	2	1	2
Sprinkhaanzanger	2	0	3	1

soort	1991	1993	1996	1999
Rietzanger	0	0	1	1
Bosrietzanger	0-1	1	3	0
Kleine karekiet	niet geteld	Niet geteld	niet geteld	188
Spotvogel	1	0	0	0
Grasmus	0	1	1	1
Fluiter	2	1	2-3	2
Grauwe vliegenvanger	3	1	2	0
Bonte vliegenvanger	0	1	0	0
Kuifmees	19-25	19	12	21
Zwarte mees	7-11	11	8	20
Boomklever	0	0	1	1
Boomkruiper	22	13-14	16	29
Buidelmees	0-1	0	0	0
Wielewaal	1	5	6	6
Barmsijs	0-1	0	0	0
Grote kruisbek	1	0	0	0
Goudvink	2	0	0	0
Geelgors	0	1-2	5	1
Rietgors	niet geteld	niet geteld	16	25

4.3 Soortenbespreking

Dodaars

Met 25 paar is de bezetting onverminderd hoog bij de visvijvers. Wel zien we steeds wat verschuivingen van concentraties. In 1993 lag de grootste dichtheid bij het Greveschutven, In 1996 was vooral vijver 20 favoriet en in 1999 ligt de grootste dichtheid bij vijver 13 en 14.

Fuut

Bij de Fuut is sinds 1993 nog steeds een stijgende lijn te ontdekken. Bij de Fuut is de verschuiving in de concentraties nog wat meer uitgesproken dan bij de Dodaars. In 1993 zagen we een sterke concentratie bij vijver 20. In 1993 was het vooral vijver 19 en in 1996 was plotseling het Greveschutven erg in trek. Ook in 1999 is de bezetting op het Greveschutven weer hoog en ook op vijver 21.

Geoorde fuut.

Met vier tot vijf paren lijkt de populatie de laatste jaren stabiel. Vijver 20 en 22 (Greveschutven) blijken steeds de voorkeur te genieten.

Roerdomp

Al sinds 1993 wordt juist ten westen van de Tongelreep en ten noorden van vijver 20 een territorium bezet. Bij het Greveschutven werd nu één territorium vastgesteld terwijl er dat in 1996 nog twee waren. In 1999 zijn opvallend vaak vliegende exemplaren vastgesteld. In de voorgaande jaren was dat slechts zeer sporadisch het geval. Mogelijk dat in 1999 het beste voedselaanbod wat verder van de favoriete, grote rietkragen gelegen was waardoor voedselvluchten noodzakelijk waren. Vooral de Roerdampen van het Greveschutven zetten regelmatig koers naar het westelijk deel van het gebied.

Knobbelzwaan.

De Knobbelzwaan is in 1999 ongetwijfeld de revelatie van het gebied. In de jaren 1991 en 1993 steeds één paar vastgesteld. In 1996 liep dit op tot 4 paar en in 1999 konden maar liefst 10 paren worden genoteerd plus nog één paar juist ten westen van de Tongelreep. Bovendien overzomerden nog zo'n zeven exemplaren op vijver 17.

De broedparen zaten tamelijk diffuus verspreid over het gebied. Wel is het opvallend dat bij slechts één paar jongen zijn waargenomen. Dit was aan de noordzijde van het Greveschutven.

Grauwe gans

Nog een spectaculaire soort voor de visvijvers. In de drie voorgaande onderzoeksjaren was de soort niet waargenomen maar in 1999 werden we geconfronteerd met maar liefst 5 paar. Vier paren hadden domicilie gekozen op het Greveschutven en één paar op de, in 1999 zo populaire, vijver 14. De reproductie was bij de Grauwe gans wel goed. Bij minimaal drie paren zijn jongen grootgebracht

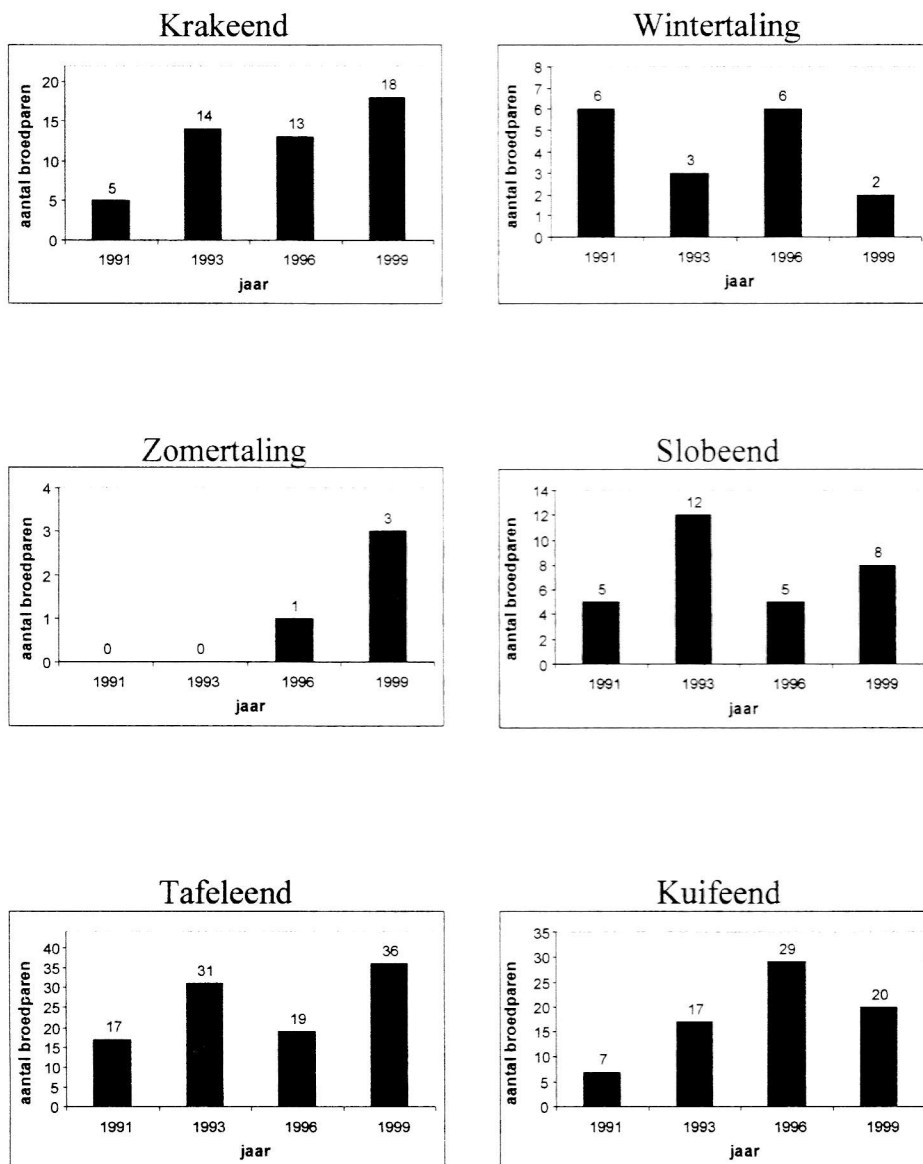
Nijlgans

Ook in 1999 is evenals in 1993 en 1996 weer met zekerheid één paar vastgesteld. Mogelijk dat weer in de grote Canadese populieren langs de Tongelreep gebroed is. De waarnemingen concentreerden zich in elk geval in deze buurt. Op 6 augustus werd het paar met 6 jongen gezien op vijver 19.

Krakeend

In 1999 zijn 18 broedparen vastgesteld. Dat betekent dat een aanzienlijk deel van de Kempische populatie op de visvijvers broedt. Het aantal paren is zelfs nog wat hoger dan in voorgaande jaren, zie figuur 3.

Het maximale aantal Krakeenden dat is waargenomen is 89 exemplaren op 12 juni. Ook vroeg in het voorjaar zijn de aantallen vrij groot. Op 3 april zijn bijvoorbeeld 71 exemplaren waargenomen. De favoriete vijvers in de broedperioden zijn, evenals in voorgaande jaren, vijver 19 t/m 22. Dit zijn de wat grotere vijvers waarvan de brede rietkragen volop dekking bieden. Van drie paren zijn in 1999 jongen waargenomen.

Figuur 3. Aantal broedparen per eendensoort tijdens de onderzoeksjaren.

Wintertaling

Van de Wintertaling zijn in 1999 maar twee paren vastgesteld. Van één paar zijn jongen gezien en wel op 1 juli op het Greveschutven. Het aantal Wintertalingen was in het vroege voorjaar ook wat minder hoog dan in andere jaren. Het maximum was 25 exemplaren (14 ♂♂ en 11 ♀♀). Wellicht dat door het natte voorjaar genoeg andere gebieden in de omgeving geschikt waren.

Zomertaling

Gezien de grafiek van de vier onderzoeksjaren lijkt de zomertaling in de lift te zitten. Met drie paren in 1999 hebben we op de visvijvers ook voor de Zomertaling waarschijnlijk weer een belangrijk deel van de Kempische populatie gehuisvest. Het maximale aantal dat is waargenomen bedroeg 8 exemplaren (6 ♂♂ en 2 ♀♀) op 24 april. Deze datum valt binnen de datumgrenzen voor deze soort. Het is daarom zeer wel mogelijk dat het aantal van drie paar een ondertelling is, mede gezien de onoverzichtelijkheid van het gebied. We hebben omwille van standaardisatie echter niet van de interpretatiecriteria, zoals vastgelegd in de SOVON handleiding "Broedvogels inventariseren in proefvlakken", willen afwijken.

Slobeend

Het aantal broedparen van de Slobeend schommelt in de onderzoeksjaren tussen de 5 en de 12. Daarmee valt het aantal van 8 in 1999 niet uit de toon. De grote aantallen Slobeenden in het vroege voorjaar van 1996 (tot 187 exemplaren op 13 april) waren in 1999 niet aanwezig. Het maximale aantal in 1999 was 20 exemplaren (12 ♂♂ en 8 ♀♀) op 9 april. Daarmee lijkt 1996 een uitzondering te zijn op de andere onderzoeksjaren. Ook hier kan het droge voorjaar van 1996 weer debet aan zijn geweest.

Tafeleend

In het onderzochte gebied was na de Wilde eend, de Tafeleend de talrijkst broedende eend in 1999. Ook bij de Tafeleend schommelen de aantallen behoorlijk en het aantal van 36 broedparen is het hoogste wat tot nu toe in de onderzoeksjaren is aangetroffen. Bij 5 paren zijn jongen gezien.

Kuifeend

Met 20 broedparen zit ook het aantal Kuifeenden aardig op het gemiddelde over de voorgaande inventarisaties. Naast de grotere vijvers 19 t/m 22 was in 1999 ook vijver 14 erg in trek bij de Kuifeend. Dit gold overigens ook voor de Dodaars, Krakeend, Tafeleend, Zomertaling en Slobeend. Al deze soorten hebben kleine waterdieren op hun menu staan.

Wespendief

Twee maal is in 1999 in het gebied een Wespendief waargenomen. De eerste keer, op 12 juni, vloog een zwaar getijgerd, bruin exemplaar, langdurig boven het Dennenbos in het noordelijk deel van het gebied. De Wespendief leek geen duidelijke bestemming te hebben en vloog zo'n 20 meter boven de boomtoppen.

De tweede waarneming was op 6 augustus in de buurt van vijver 20. Dit exemplaar was duidelijk donkerder dan de Wespendief van 12 juni.

Op grond van deze twee waarnemingen kan geen territorium worden aangemerkt.

Bruine kiekendief

Ook in 1999 is de Bruine kiekendief weer regelmatig waargenomen; zes keer maar liefst, waarvan drie keer tussen de datumgrenzen. Op grond hiervan moeten we een territorium aanmerken. Of er ook werkelijk gebroed is, is twijfelachtig omdat het steeds om de waarneming van een vrouwtje ging.

Op 5 maart werd het vrouwtje gezien op een nest van een Meerkoet bij vijver 18. Zes eieren waren door het vrouwtje Bruine kiekendief al stuk gemaakt en drie waren nog heel.

Havik

De grote mate van rust bij de visvijvers in Valkenswaard schijnt de Havik goed te bevallen. Evenals in voorgaande onderzoeksjaren werd weer gebroed in hetzelfde Dennenbos in het noordelijk deel van het gebied. Ook juist buiten het gebied, ten zuidoosten van het Greveschutven bevond zich een bezet nest.

Op dit laatste nest stonden op 1 juni minimaal twee jongen (waarneming vanaf de grond). Op het nest in een Grove Den in het noordelijk deel van het gebied was op 19 maart de nestrand reeds opgebouwd met verse takken. Op 9 april lagen er twee eieren in het nest en bij de controle op 24 april bleek het voltallig legsel uit 3 eieren te bestaan. De eerste poepspetters onder het nest werden op 21 mei gevonden. Op 1 juli waren de jongen uitgevlogen en had de cirkel met poepspetters een straal van 5½ m bereikt. Op 6 augustus zijn nog twee onvolwassen vogels waargenomen ten oosten van het Greveschutven en één ten oosten van vijver 19.

Buizerd

Gespreid over het seizoen en over het gebied zijn behoorlijk veel waarnemingen (28) van Buizerds verzameld. De interpretatie van waarnemingen bij de Buizerd is echter geen sinecure. Met betrekking tot deze problematiek zijn de laatste jaren door Vogelwerkgroep de Kempen interessante gegevens verzameld (van Kessel & Kolsters 1998). De relatie tussen waarnemingen en nesten is niet altijd duidelijk. Één nest werd gevonden in het Dennenbos-perceel in het noorden. Hierover bestaan dus geen misverstanden. Een tweede territorium werd vermoed in een Dennenbos in het noord-oostelijk deel van het gebied. Reeds op 19 maart vloog hier een exemplaar van een nest af. Ook werd hier lopende het seizoen nog een paar keer een cirkelende Buizerd waargenomen en ook alarmerende exemplaren. Bij het nest zelf is geen activiteit meer waargenomen. Dit alles bij elkaar heeft ons doen besluiten hier een waarschijnlijk territorium van te maken.

Waterral

Na de spectaculaire toename van het aantal Waterrallen-territoria in 1996 waarbij er 17 geteld werden, is het aantal in 1999 weliswaar minder hoog maar met 13 territoria nog steeds zeer behoorlijk voor Kempische begrippen. Vooral het Greveschutven bleek met 9 territoria weer erg in trek. Dit aantal is gelijk aan dat van 1996. In 1996 waren ook de rietkragen van vijvers 20 en 21 sterk bezet met 5 territoria. In 1999 werd hier slechts één territorium vastgesteld. Vijver 19 bleef met twee territoria ten opzichte van 1996 stabiel.

Kleine plevier

Leeggelaten vijvers in het onderzochte gebied, blijken een grote aantrekkingskracht te hebben op Kleine plevieren. Toen begin juni vijver 19 aan de oostkant begon droog te vallen hoefden we niet lang te wachten op de eerste Kleine plevieren. Twee paren waren steeds aanwezig en er werd druk gebaltst. Jongen zijn niet waargenomen.

Kievit

In de kleine landbouwenclave ten zuiden van het Greveschutven was een paartje Kieviten gevestigd. Op 9 april is balts waargenomen en de laatste waarneming dateerde van 1 juni. De drooggevalle oostoever van vijver 19 bleek erg aantrekkelijk voor Kieviten. Op zes augustus werden hier ongeveer driehonderd exemplaren geteld.

Holenduif

Met 3 paar in 1999 lijkt de populatie op de visvijvers stabiel. De waarnemingen concentreren zich in het westelijk deel van het gebied. Gezien het aantal hollen in de Canadese populieren langs de Tongelreep, is dit natuurlijk niet zo verwonderlijk. In het noorden en noordoosten van het gebied is waarschijnlijk het geringe aantal geschikte nestholten de limiterende factor voor deze soort.

Zomertortel

Met de Zomertortel wil het niet goed lukken op de visvijvers. Was in voorgaande jaren de populatie met één tot twee paar al laag, in 1999 konden we geen enkele waarneming van de Zomertortel noteren. Het gebied lijkt op zich uitermate geschikt voor de Zomertortel maar wellicht dat er in de omgeving te weinig geschikt bouwland aanwezig is zodat de foerageermogelijkheden het gebied minder aantrekkelijk maken voor de Zomertortel.

Bosuil

Met drie territoria in 1999 is de Bosuil waarschijnlijk onderteld. In de winter is slechts één avondbezoek gebracht. Daar de weersomstandigheden niet optimaal waren zal ook de reactie op het afgedraaide bandje wel niet 100 procent zijn geweest. Waarschijnlijk komt het aantal van 6 in 1996 dicht bij de waarheid. Een opvallend verschil met 1996 was wel dat nu tijdens de avondbezoeken in mei en juni geen spontaan roepende Bosuilen zijn gehoord, terwijl dat in 1996 bij ieder avondbezoek, wel het geval was.

Groene specht

Evenals in 1996, is ook in 1999 weer één territorium vastgesteld. In 1993 waren dit er twee en in 1991 geen. De territoria bevinden zich steeds aan de westelijke kant van het gebied.

Zwarte specht

Van de Zwarte specht konden twee territoria worden geregistreerd. Één in het zuidelijk deel, langs de Tongelreep en één in het middengebied. Ook aan de noordkant zijn enkele waarnemingen gedaan maar deze konden niet als territorium worden aangeduid.

Grote bonte specht

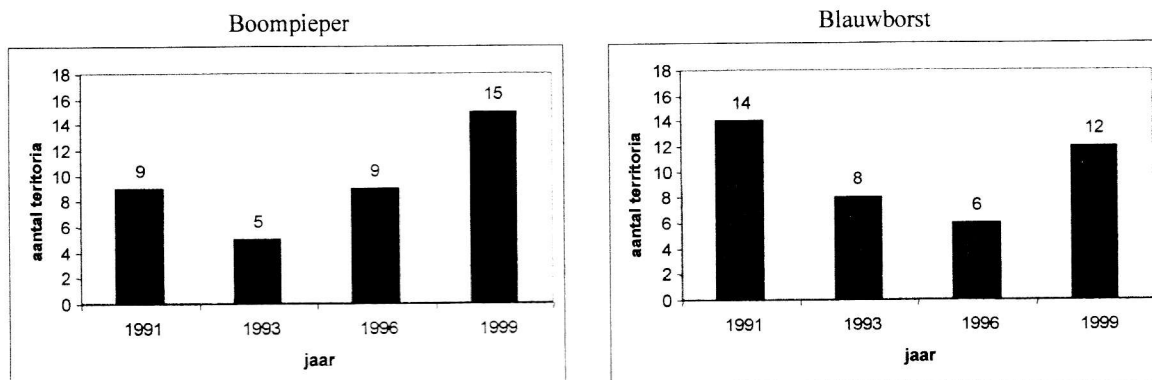
Met twintig paar is de Grote bonte specht weer ruim vertegenwoordigd in 1999. Het toenemende "dood-houtgehalte" in de bossen heeft een positieve uitwerking op de Grote bonte specht. Vooral de Dennenbossen centraal in het noorden en ten noordoosten van het Greveschutven blijken in trek. Dat geldt trouwens niet alleen voor de Grote bonte specht (zie volgend hoofdstuk).

Kleine bonte specht

Nog steeds is een stijgende lijn te ontdekken voor de Kleine bonte specht in het gebied. Drie territoria werden onderscheiden in 1999. De trefkans voor de Kleine bonte specht is laag en meestal moet men al blij zijn met één waarneming per territorium. Dit gold ook dit jaar weer voor de territoria in het zuiden en oosten. Het paartje in het noordwesten was dit jaar wat luidruchtiger waardoor hier 4 waarnemingen konden worden geregistreerd.

Boompieper

Ook de Boompieper zit in de lift bij de visvijvers. Vooral het centrale noordelijke deel is dicht bezet. Enerzijds komt dit door een kaalslag die recentelijk heeft plaatsgevonden ten westen van het Greveschutven en anderzijds door het meer open karakter dat het Dennenbos in het centrale noordelijke deel krijgt. Voor het eerst in de onderzoeksperiode herbergt dit perceel boompiepers en wel drie paar.

Figuur 4. Aantalsverloop (zekere territoria) voor de Boompieper en de Blauwborst gedurende de onderzoeksperiode.

Blauwborst

In het verslag van 1996 werd een dalende tendens voor de Blauwborst gemeld. Welnu, de situatie in 1999 lijkt weer wat rooskleuriger. De grootste concentratie bevond zich nu ten westen en noordoosten van het Greveschutven. Ook in het westelijke deel van het onderzoeksgebied werden twee 'nieuwe' territoria gevonden. Het is zaak deze soort te blijven volgen om zodoende een inzicht te krijgen of er werkelijk van een dalende tendens sprake is (met een oplevinkje in 1999) of dat de jaarlijkse fluctuaties groot zijn en de vermeende dalende tendens op toeval berust.

Gekraagde roodstaart

Weer een soort die het goed doet op de visvijvers. De zes geregistreerde territoria zijn het hoogste aantal gedurende de onderzoeksperiode. Ook hier weer zit het verschil met de voorgaande jaren in het Dennenbos in het centrale noordelijke deel. Dit perceel begint zich steeds beter te ontwikkelen voor een soort als de Gekraagde roodstaart. De vele dode bomen die blijven staan of liggen zijn hier zeker debet aan.

Roodborsttapuit

Evenals in 1996 kon ook in 1999 weer een territorium worden opgetekend. Echter wel op een andere plaats. Het paar bevond zich op het verruigende graslandje ten zuiden van het Greveschutven. Al een paar jaar kan zich hier een vegetatie ontwikkelen van ruigtekruiden. Dit vertaalt zich in de aanwezigheid van een groot aantal insecten. Op het heideveldje in het uiterste noordoosten van het gebied was op 3 april ook een paartje aanwezig. Later is dit paartje echter hier niet meer waargenomen.

Grote lijster

In al onze onderzoeksjaren in dit gebied hebben we steeds twee territoria van de Grote lijster vastgesteld. Ook in 1999 was dit weer het geval. De territoria bevinden zich wel steeds op andere plaatsen in het gebied. In 1999 bevonden beide territoria zich in de grotere Dennen-percelen.

Sprinkhaanzanger

Slechts één territorium kon worden vastgesteld in 1999, terwijl er in 1996 nog drie werden geregistreerd. In 1993 was echter weer geen territorium aanwezig en in 1991 twee. Het territorium van 1999 was ook bezet in 1991 en 1996 en wel ten oosten van vijver 19.

Rietzanger

Van de Rietzanger werd ook in 1999 weer één territorium vastgesteld, evenals in 1996. Het territorium bevond zich ook op exact dezelfde plaats als toen.

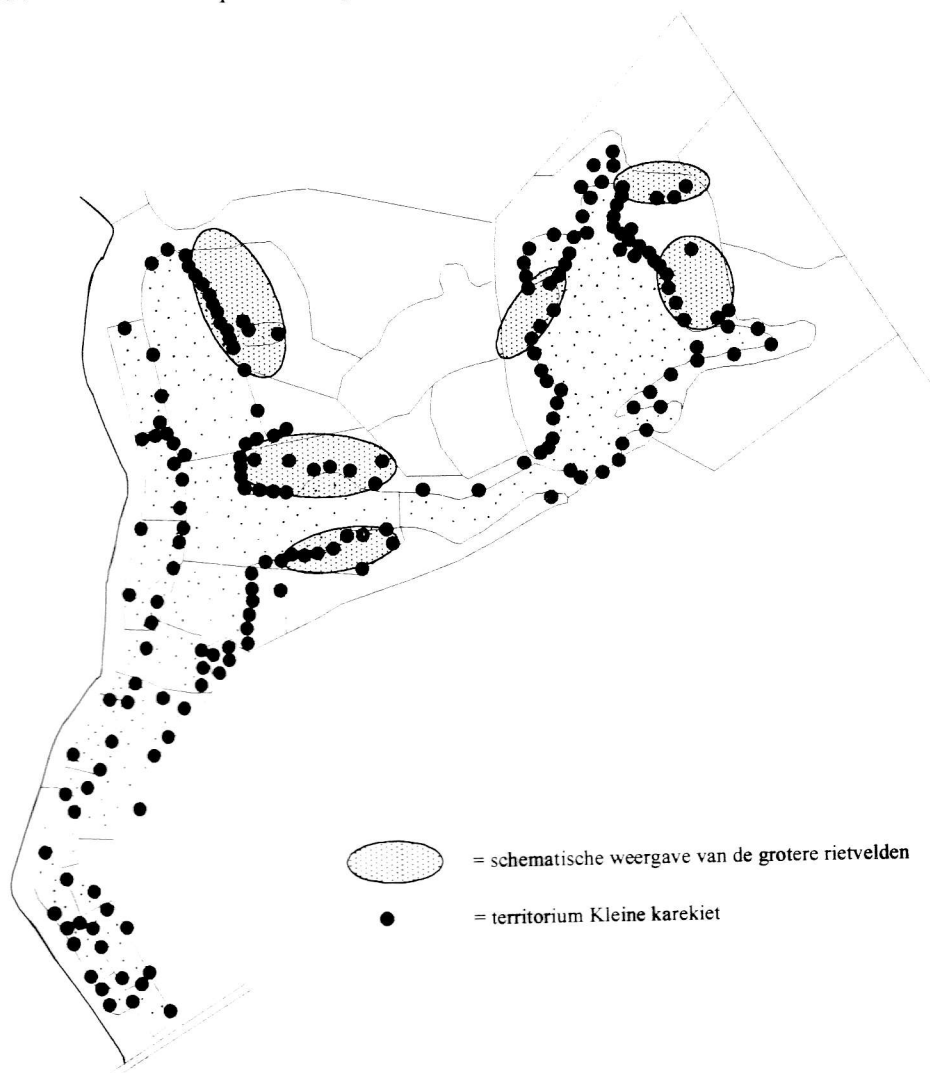
Op 3 april werd ook een zingend exemplaar aangetroffen ten oosten van vijver 19. Hier konden later echter geen waarnemingen meer aan worden toegevoegd.

Bosrietzanger

In 1996 konden we nog drie territoria intekenen. In 1999 is dat aantal gedaald tot nul. Er is tijdens het veldwerk geen enkele waarneming van de Bosrietzanger gemeld. In 1991 en 1993 bevond zich telkens één territorium in het gebied.

Kleine karekiet

De Kleine karekiet is door ons in 1999 kwantitatief geïnventariseerd. Om een goed beeld te krijgen van de aantallen in een gebied als de visvijvers moet hier behoorlijk wat tijd ingestoken worden. Bovendien wordt bij een passieve inventarisatie de soort zwaar onderteld (Heijnen 1995). Daarom is tijdens een aantal veldbezoeken een actievere methode toegepast. Deze methode houdt in dat er met opzet wat opzichtig door het riet gelopen wordt of er wordt

Figuur 5. Territoria Kleine karekiet in 1999.

regelmatig in de handen geklapt. Deze "V&H" methode (verstoor en hoor) zorgt vaak voor een enorm Kleine karekieten concert waarbij blijkt dat sommige territoria maar een paar vierkante meter groot zijn. Alleen op deze manier komt de werkelijke dichtheid van Kleine karekieten aan het licht.

De grootste dichtheden worden bereikt op de grens van water en riet. Midden in grotere rietvelden is de dichtheid beduidend lager.

Grasmus

Het enige geschikte biotoop voor Grasmussen in het uiterste zuiden van het gebied was ook in 1999 weer bezet. Vanaf 1993 was dit steeds het geval.

Fluiter

Het kleine hoogopgaande loofbosje ten noorden van het Greveschutven was in 1999, evenals in 1996, weer goed voor een territorium. Ook ten zuidoosten van het Greveschutven kon nog een territorium worden ingetekend. Dit territorium is een grensgeval en strekt zich waarschijnlijk ook uit over het loofbos aangrenzend aan het onderzoeksgebied (Valkenhorst).

Het territorium in de uiterste noordwesthoek van het gebied, dat in alle voorgaande onderzoeksjaren bezet was, bleef dit jaar 'Fluiterloos'.

Grauwe vliegenvanger

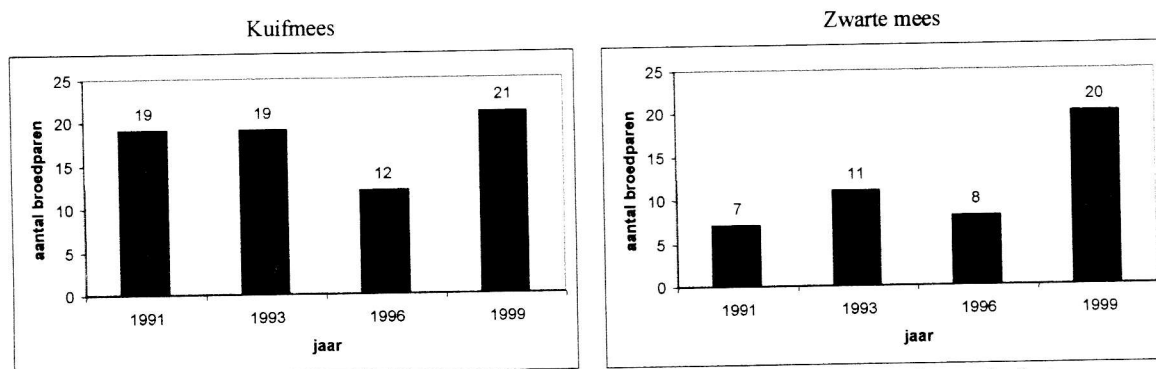
Het territorium bij de bebouwing was dit jaar, in tegenstelling tot de voorgaande jaren, niet bezet. Ook elders in het gebied zijn geen Grauwe vliegenvangers waargenomen. Wel juist ten zuiden van de boomkwekerij die aan het gebied grenst.

Kuifmees

Het lijkt er op dat de afname van het aantal Kuifmezen in 1996 een tijdelijke inzinking is geweest tengevolge van de koude- en vooral langdurige winter van 1995/1996. In 1999 was het aantal weer op hetzelfde niveau als in 1991 en 1993. Opvallende is de hoge dichtheid in het Dennenbos centraal in het noorden van het gebied.

Zwarte mees

Bij de Zwarte mees zijn de aantallen in 1999 opvallend hoog (20 territoria t.o.v. 7 tot 11 in de voorgaande jaren). Het voorkomen van de Zwarte mees is veel meer geconcentreerd dan bij de Kuifmees. Vooral in 1999 valt dat duidelijk op. Er zijn drie clusters waar te nemen nl. ten oosten van het Greveschutven, ten noorden van vijver 21 en het Dennenbos centraal in het noorden van het gebied. Vooral dit laatste perceel heeft in 1999 een hele hoge dichtheid (10 paar).

Figuur 5. Aantal zekere territoria van de Kuifmees en de Zwarte mees gedurende het onderzoek.

Boomklever

Ook in 1999 weer één paar Boomklevers, evenals in 1996. In de jaren daarvoor zijn geen Boomklevers waargenomen. Het territorium van 1999 bevond zich nagenoeg op dezelfde plaats als in 1996.

Op 1 juli was een paartje Boomklevers druk aan het foerageren op het rieten dak van het woonhuis in het gebied.

Boomkruiper

Met 29 paar hebben we in 1999 het hoogste aantal gedurende de onderzoeksperiode. Direct langs de Tongelreep, waar de Canadese populieren een grote aantrekkingskracht op de Boomkruipers uitoefenen, vinden we nu weer dezelfde dichtheid als in 1991. In de tussenliggende jaren was de dichtheid hier wat lager met een dieptepunt in 1993. Toen werden direct langs de Tongelreep maar drie territoria aangetroffen tegen negen in 1991, zes in 1996 en acht in 1999. In de bospercelen is de dichtheid in 1999 ook groter dan in de andere onderzoeksjaren. Ook hier zal het vele dode hout waarschijnlijk weer een rol spelen.

Wielewaal

De Wielewaal was in 1999 weer met 6 paar aanwezig. Dit was ook het geval in 1996. Bijna alle territoria lagen in 1999 direct langs de Tongelreep.

Geelgors

In 1996 maakten we nog melding van een opmerkelijke toename ten opzichte van de voorgaande jaren. Dat was natuurlijk ook zo, maar interessant is de vraag of die toename tendentiekus is of dat het slechts een uitschieter was in dat bepaalde jaar. Gezien het ene territorium binnen het gebied in 1999 lijkt 1996 dus inderdaad een uitschieter te zijn geweest. Het territorium in 1999 lag weer op het heideveldje ten noordoosten van het Greveschutven. Ten zuidoosten van het Greveschutven, waar in 1996 nog twee territoria werden vastgesteld, was vroeg in het voorjaar ook een zingend mannetje aanwezig. Echter na 19 maart is hier geen Geelgors meer waargenomen.

Rietgors

Bij de Rietgors lag het aantal in 1999 veel hoger dan in 1996 (25- respectievelijk 16 paar). Aangezien de Rietgors in 1999 pas voor de tweede keer geïnterviewd is, is er over de verschillen nog niet veel te zeggen.

5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen

Evenals in 1996 zal hier een analyse worden uitgevoerd aan de hand van ecologische vogelgroepen. Deze methode is beschreven in het Staatsbosbeheer/SOVON rapport "Broedvogels en beheer" door Henk Sierdsema.

Voor de analyse wordt een minimaal oppervlak van 50 ha. aanbevolen. kleine oppervlakken geven 'een onrustig' beeld omdat de invloeden van buiten het gebied te groot worden. Als bij een klein oppervlak een bepaalde vogel juist buiten dit gebied broedt of juist erbinnen dan maakt dit een groot verschil omdat de aantallen in kleine gebieden laag zijn. Bij grote gebieden is het randeffect veel kleiner.

In het onderzochte gebied komen eigenlijk maar twee habitats in aanmerking voor deze analyse, namelijk het moeras met open water, wat samen 150 ha. omvat en het bos wat met 50 ha. dus maar net aan de minimale oppervlakte voldoet.

De analyse houdt in dat het bepaalde deelgebied vergeleken wordt met een referentie. Deze referentie is geen echt bestaand gebied maar hierin zijn de gegevens van een aantal referentiegebieden gecombineerd. De referentiegebieden zijn wel bestaande terreinen waarvan wordt aangenomen dat ze een relatief goed ontwikkelde broedvogelbevolking bezitten (Sierdsema 1995) en waarin dus ook daadwerkelijke broedvogelinventarisaties zijn uitgevoerd.

De referentie geeft dus eigenlijk een goed ontwikkelde broedvogelsamenstelling weer in een bepaald biotoop. Als het onderzochte gebied, zoals hier de Visvijvers Valkenswaard, nu vergeleken wordt met de referentie, krijgt men een indruk van hoe goed de broedvogelbevolking ontwikkeld is.

De vergelijking met de referentie kan gedaan worden aan de hand van ecologische vogelgroepen. Een ecologische vogelgroep is een groep van broedvogelsoorten die ongeveer vergelijkbare eisen stellen aan hun biotoop (Sierdsema 1995). Het verband tussen de aanwezige broedvogelbevolking en de terreinkenmerken wordt daardoor overzichtelijker en ten tweede gaat het toeval een minder grote rol spelen. Van veel soorten broeden soms maar een klein aantal in het gebied en het is best mogelijk dat zo'n soort om de een of andere reden eens een jaar niet in het gebied broedt. Door nu soorten die ongeveer dezelfde biotoopeisen bij elkaar te nemen worden dit soort situaties minder dominant en worden de vergelijkingen tussen de verschillende onderzoeksjaren robuuster.

Een eenvoudige methode is om per ecologische vogelgroep te kijken hoeveel soorten van die groep voorkomen en wat voor dichtheden worden bereikt, beide ten opzichte van de referentie. Dit kan voor de verschillende onderzoeksjaren worden gedaan en zo kunnen bepaalde trends zichtbaar worden gemaakt. De analyse wordt uitgevoerd met het computerprogramma AVIS wat speciaal ontwikkeld is voor deze analyse (Sierdsema en Engbers 1996).

5.1 Vogels van open water

Deze eerste vergelijking is uitgevoerd voor vogels van open water.

De ecologische vogelgroepen voor open water zijn de volgende (uit: Sierdsema 1995):

Dodaars-groep, met belangrijkste biotoopeisen: voedselarm tot matig voedselrijk open water
Slobeend-groep, met belangrijkste biotoopeisen: kleinschalig, ondiep (matig) voedselrijk open water

Kuifeend-groep, met belangrijkste biotoopeisen: voedselrijk open water

De samenstelling van de ecologische vogelgroepen van open water is als volgt (Sierdsema 1995):

Dodaars-groep

Dodaars
Geoorde fuut
Wintertaling
Zwarte stern

Slobeend-groep

Roodhalsfuut
Grauwe gans
Smient
Krakeend
Pijlstaart
Zomertaling
Slobeend
Krooneend
Tafeleend
Kokmeeuw
Visdief
IJsvoegel

Kuifeend-groep

Fuut
Knobbelzwaan
Canadese gans
Brandgans
Nijlgans
Bergeend
Mandarijneend
Wilde eend
Kuifeend
Meerkoet

Van de Kuifeend-groep zijn de Wilde eend en de Meerkoet niet geïnventariseerd. In de analyse worden dan automatisch deze soorten ook in de referentie niet meegenomen, anders zou de vergelijking natuurlijk mank gaan.

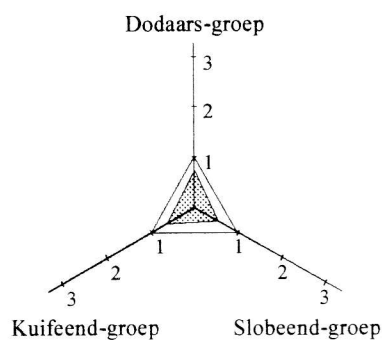
De resultaten voor wat betreft het aantal soorten ten opzichte van de referentie en de voorkomende dichtheden ten opzichte van de referentie zijn weergegeven in figuur 6. Voor wat betreft het aantal soorten (linkerzijde) kunnen we constateren dat de deze nagenoeg gelijk zijn aan de referentie, vooral de drie laatste onderzoeksjaren. De index is namelijk voor iedere groep nagenoeg gelijk aan 1. Dit betekent dus dat voor alle drie de ecologische vogelgroepen van open water de Valkenswaardse Visvijvers beschouwd mogen worden als 'goed ontwikkeld'. Kijken we nu naar de dichtheden voor de verschillende ecologische vogelgroepen dan zien we dat deze de dichtheden in de referentie, die zoals gezegd een goed ontwikkeld gebied voor de betreffende groep voorstelt, vaak overtreft. In de laatste twee onderzoeksjaren is dit voor de Dodaars-groep en Kuifeend-groep zelfs het dubbele en voor de Slobeend-groep nota bene bijna het viervoudige in 1999. Deze dichtheden zijn dus echt uitzonderlijk voor Nederlandse begrippen. Het feit dat het hier een viskwekerij betreft is hier waarschijnlijk de oorzaak van. De voedselsituatie (visstand zelf en de voedselomstandigheden voor de vissen) zijn bij zo'n kwekerij onnatuurlijk hoog. Voor de vogels van open water heeft dit blijkbaar een zeer gunstige uitwerking.

Gezien de hoge score van alle drie de ecologische vogelgroepen is het niet ondenkbaar dat soorten uit die groepen die nu nog niet op de Visvijvers Valkenswaard broeden, zich hier gaan vestigen. Hierbij kunnen we denken aan Zwarte stern (die waarschijnlijk alleen broedgelegenheid mist), Pijlstaart en Mandarijneend. Al deze soorten zijn hier ook reeds waargenomen tijdens de onderzoeken.

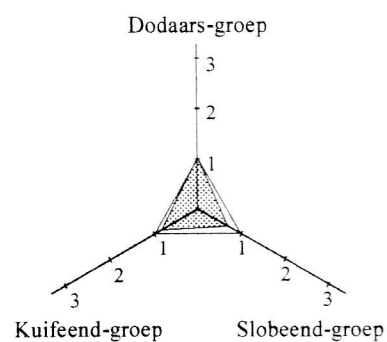
Een andere manier van vergelijken is die van alle watervogels met de referentie. In feite komt het er op neer dat de drie groepen bij elkaar worden gevoegd en dat de totale watervogelgroep vergeleken wordt met de referentie. Ook hier wordt dan de referentie weer op 1 gesteld wat dus in feite staat voor een goed ontwikkeld gebied voor vogels van open water. Deze vergelijking is weergegeven in figuur 7.

We zien ook hier weer dat de aantallen soorten weer dicht in de buurt van de index 1 terechtkomen terwijl de dichtheid die van de referentie ver overschrijdt. Bovendien zien we voor beide facetten een stijgende tendens. Blijkbaar wordt het gebied nog steeds aantrekkelijker voor de vogels van open water.

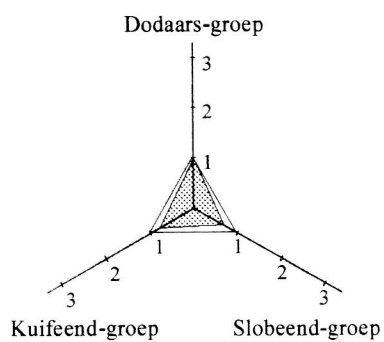
AANTAL SOORTEN

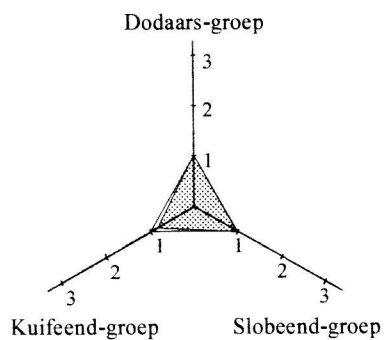
1991

1993

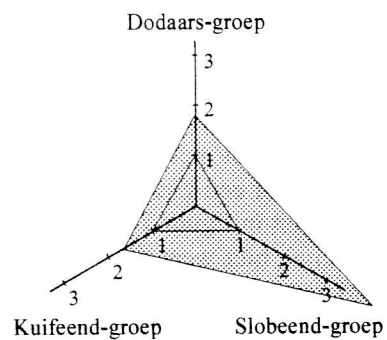
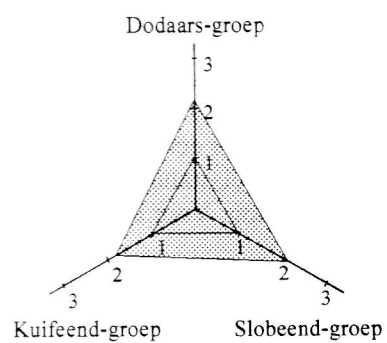
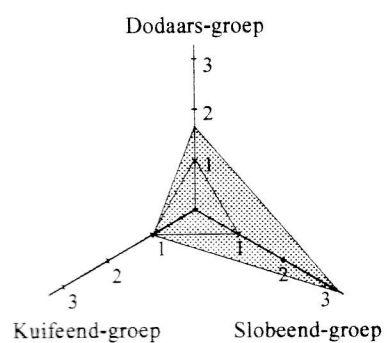
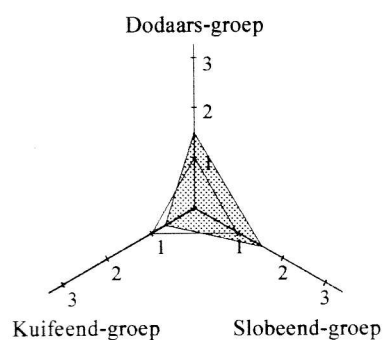

1996

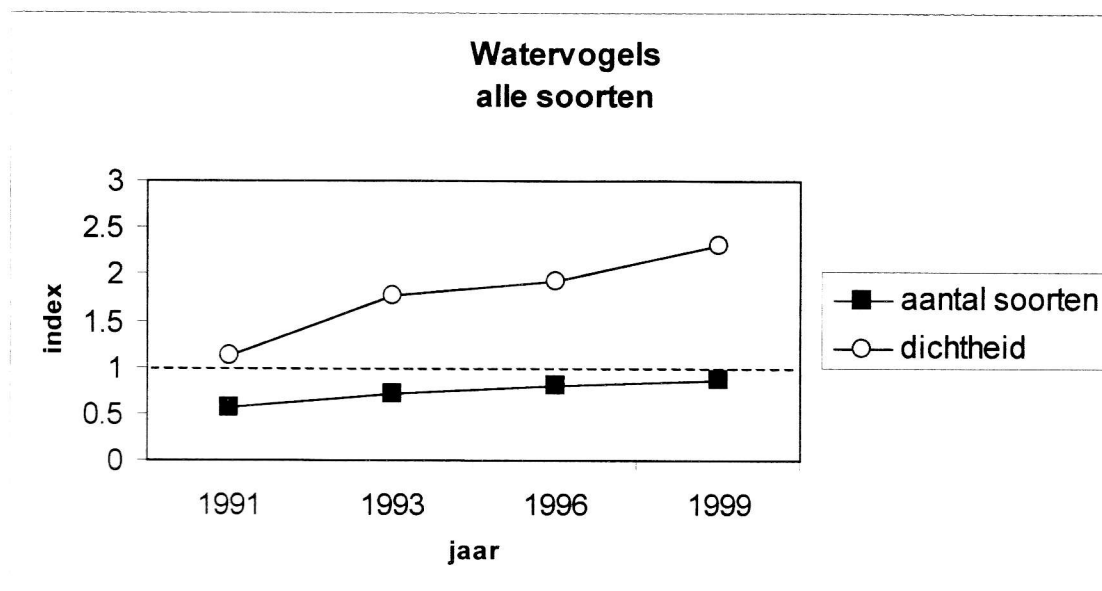

1999

DICHTHEID

Figuur 6. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen van open water

Figuur 7. Vergelijking van de alle voorkomende watervogelsoorten met de referentie.

Op dezelfde manier als in figuur 7 is ook nog een andere analyse mogelijk. Deze methode geeft wellicht nog een beter beeld van het gebied als biotoop voor watervogels en ook van de potenties van het gebied voor de toekomst. In deze analyse wordt namelijk de veeleisendheid van de verschillende vogelsoorten meegenomen en ook het feit of een vogelsoort kenmerkend is voor een bepaald biotoop.

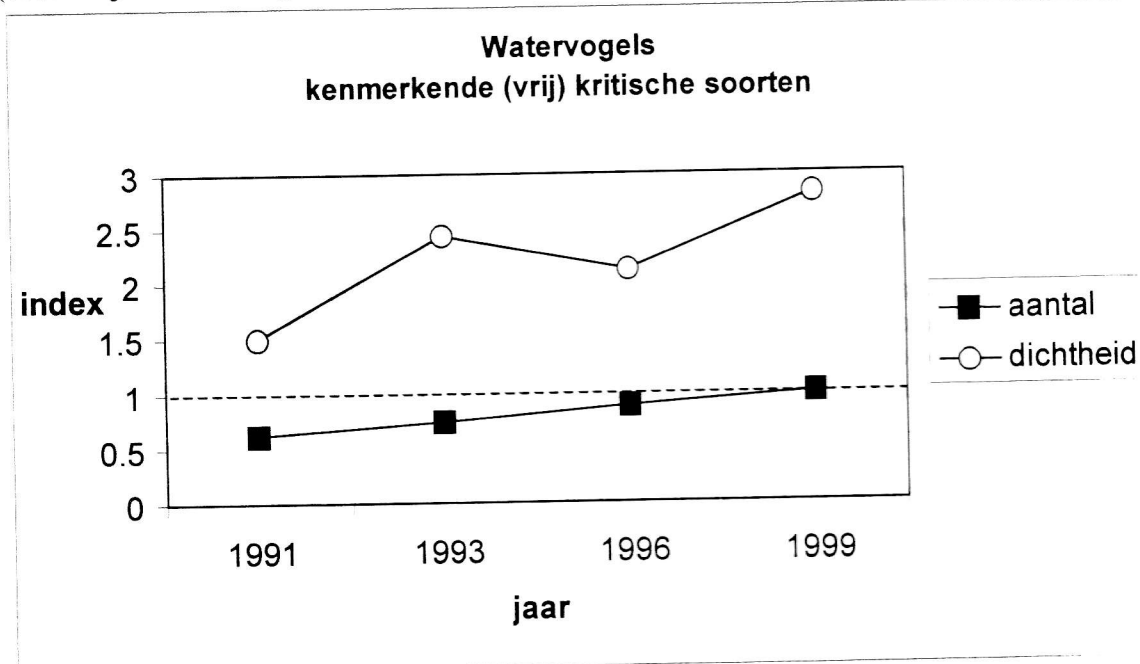
Wat de veeleisendheid betreft is voor alle vogelsoorten een maat aan te geven. Als een soort weinig eisen stelt aan een gebied (weinig kritisch dus) dan krijgt die een lage score. Als een soort hoge eisen stelt, krijgt die soort een hoge score. De laagste score is een "1". Hierbij moeten we aan vogels denken als Meerkoet of Wilde eend. De volgende groep worden vrij kritische soorten genoemd en krijgen de score "2". Hierbij moeten we in geval van watervogels denken aan soorten als Krakeend, Slobeend of Kuifeend. De score "3" is voor de kritische soorten zoals Geoorde fuut, zwarte stern of IJsvogel. De volgende groep zijn de zeer kritische soorten die de score "4" krijgen en hieronder vallen bijvoorbeeld het Woudaapje en de Grote Zilverreiger. De laatste groep zijn zeer kritische soorten die in Nederland uitgestorven zijn. Tot deze illustere groep met score "5" horen bijvoorbeeld Kraanvogel, Zwarte ooievaar en Zeearend.

Voor een analyse van een gebied voor wat betreft de veeleisendheid zijn vooral de vrij kritische soorten van belang. Deze geven een goed beeld van de gesteldheid van een bepaald terrein. Bij erg kritische soorten is de kans dat een soort aanwezig is in een geschikt biotoop vaak erg klein. Dit kan berusten op toeval of omdat een bepaald soort voedsel niet aanwezig is. Een voorbeeld is in dit geval het Woudaapje. Er zijn jaren dat de soort in dit gebied broed maar juist niet in de jaren dat wij hier onderzoek hebben gedaan. Vrij kritische soorten als Dodaars, Wintertaling en Watereral broeden jaarlijks in het gebied en zijn daardoor geschikter voor een analyse. In de praktijk blijken de (vrij) kritische soorten, met score "2" en "3" het beste geschikt voor het bepalen van de mate van ontwikkeling van een gebied.

Het andere facet is de kenmerkendheid van soorten. Kenmerkende soorten zijn broedvogels die typerend zijn voor één of een beperkt aantal terreintypen, waar de soort een (veel) hogere presentie en/of dichtheid bereikt dan elders. De aan- of afwezigheid van kenmerkende soorten zegt veel over de kwaliteit (mate van ontwikkeling) van het terreintype (Flade 1994).

Door nu een combinatie te maken van kenmerkendheid en veeleisendheid [(vrij) kritische soorten] en deze te vergelijken met de referentie wordt een goed beeld verkregen van de mate van ontwikkeling van een gebied. Als daarbij een reeks van inventarisaties over verschillende jaren wordt opgebouwd, krijgen we ook nog een trend van de ontwikkeling te zien. Op die manier kan een gebied "bewaakt" worden en kunnen eventuele beheersmaatregelen worden genomen waarvan het effect ook weer kan worden aangetoond.

In figuur 7 is voor de vogels van open water en van de rietvogels de vergelijking met de referentie (voedselrijke vennen in goed ontwikkelde gebieden in Nederland) weergegeven.

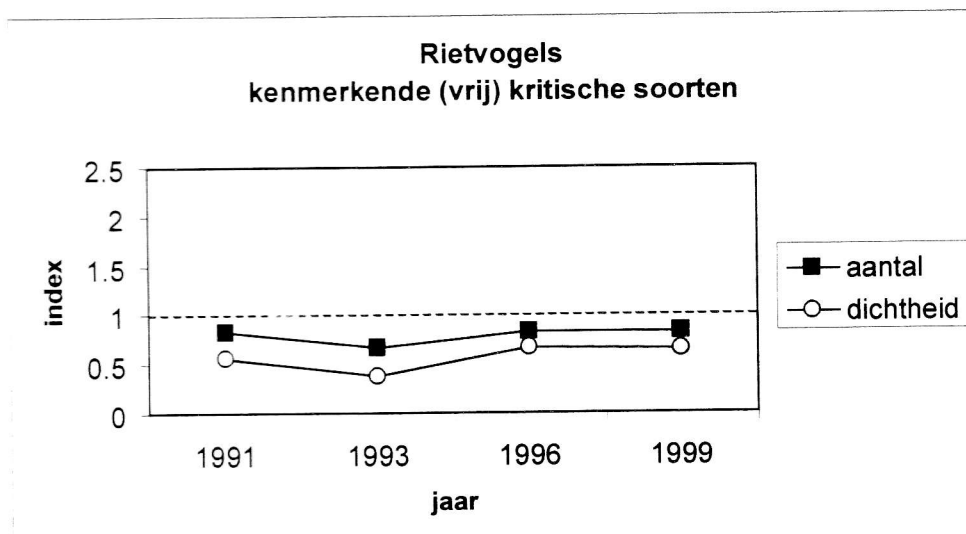
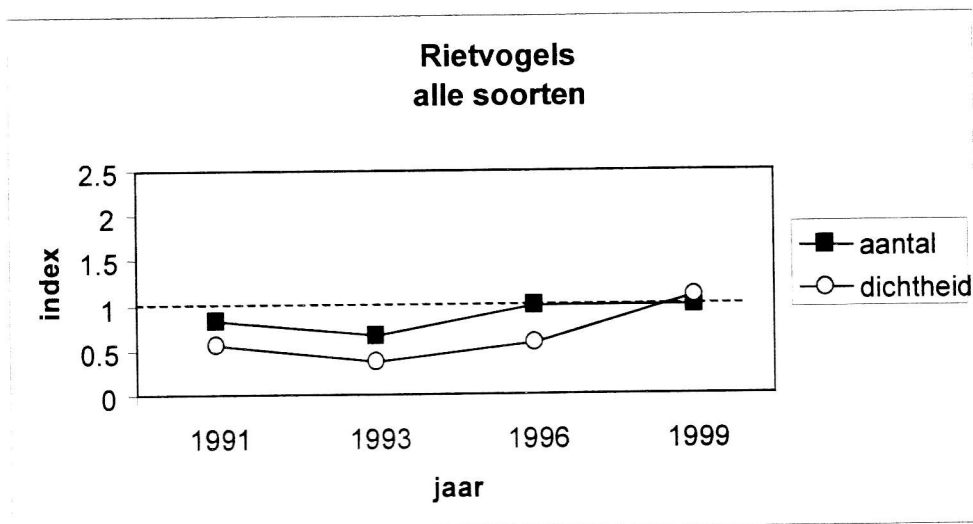

Figuur 7. *Vergelijking van de kenmerkende (vrij) kritische soorten van open water met de referentie.*

Wat ook hier opvalt is dat de dichtheden voor de kenmerkende (vrij) kritische soorten zeer hoog scoren. Verder lijkt er voor zowel het aantal soorten als de dichtheid uit deze categorie, een stijgende tendens te bestaan. Ook dit biedt perspectief voor de toekomst.

5.2 Rietvogels

Voor de rietvogels is een zelfde soort analyse te maken als voor de vogels van open water. Ook hier is een totaaloverzicht voor alle rietvogels te maken. Dit is weer gedaan voor alle soorten en daarnaast voor de kenmerkende (vrij) kritische soorten van het rietland. Beide vergelijkingen met de referentie zijn weergegeven in figuur 8.

Figuur 8. *Vergelijking van de rietvogels met de referentie. Boven voor alle soorten en onder voor de kenmerkende (vrij) kritische soorten.*

We zien in deze figuur dat hier de kritische soorten juist wat lager scoren dan wanneer alle soorten in de analyse betrokken worden. Weliswaar zijn de scores wat minder spectaculair dan voor de vogels van open water maar toch zijn ze relatief hoog.

Opvallend is dat bij de rietvogels de index voor de dichtheden meestal wat lager ligt dan voor het aantal soorten. Bij de vogels van open water was dit omgekeerd. De ene keer dat de index van de dichtheden hoger ligt is in 1999 in de bovenste grafiek. Dit moet op het conto van de Kleine karekiet worden geschreven. De Kleine karekiet is in 1999 voor het eerst gekarteerd en het aantal was ongeveer 30% hoger dan bij de referentie. Hierdoor komt de dichtheid hoger te liggen. Nu het totaalbeeld voor de rietvogels bekend is, is het natuurlijk ook interessant om te kijken hoe de verdeling over de verschillende ecologische vogelgroepen (die samen het totaal aan rietvogels vormen) is. Dit is voor de verschillende onderzoeksjaren weergegeven in figuur 9. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met het feit dat de Rietgors pas vanaf 1996 is gekarteerd en de Kleine karekiet alleen in 1999.

De volgende ecologische vogelgroepen zijn in het geval van de Valkenswaardse Visvijvers van belang:

Roerdomp-groep:	nat, voornamelijk overjarig rietland
Rietzanger-groep:	zegge-riet, nat tot verlandend. voornamelijk overjarig
Porseleinhoen-groep:	natte lage vegetaties (voornamelijk zeggen; inclusief gemaaid riet) met ondiep water
Blauwborst-groep:	verlande rietvegetaties met struikopslag
Rietgors-groep:	ruigtes en lage struwelen, veelal nat tot vochtig

De samenstellingen zijn als volgt (Sierdsema 1995):

Roerdomp-groep

Roerdomp
Woudaapje
Grote zilverreiger
Purperreiger
Lepelaar
Snor
Kleine karekiet
Grote karekiet
Baardmannetje

Rietzanger-groep

Bruine kiekendief
Waterral
Kraanvogel
Rietzanger
Rietgors

Porseleinhoen-groep

Porseleinhoen
Klein waterhoen
Kleinst waterhoen
Kwartelkoning
Waterhoen
Watersnip
Waterrietzanger

Blauwborst-groep

Blauwborst
Sprinkhaanzanger
Krekelzanger

Rietgors-groep

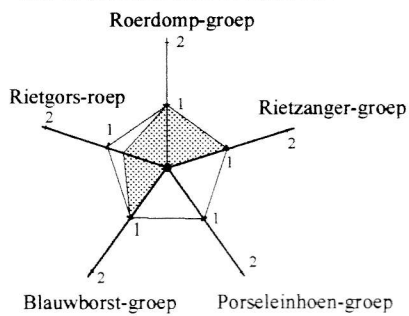
Blauwborst
Paapje
Sprinkhaanzanger
Krekelzanger
Rietgors

Het meest opvallend aan figuur 9 is het volledig ontbreken van de Porseleinhoen-groep. Nu is dat niet zo verwonderlijk omdat deze groep nagenoeg alleen zeer zeldzame soorten bevat met uitzondering van het Waterhoen. Deze soort is weliswaar niet gekarteerd en wordt derhalve in de analyse niet meegenomen (en wordt dus ook bij de referentie buiten beschouwing gelaten), maar is ook niet of nauwelijks waargenomen in het gebied.

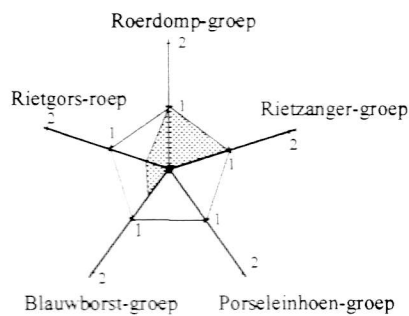
Verder is te zien dat de Roerdomp-groep qua aantal soorten steeds gelijk is aan de referentie en dat de dichtheden voor deze groep de laatste twee onderzoeksjaren hoger ligt dan de referentie. Voor een belangrijk deel komt dit op het conto van de roerdomp zelf. Met twee tot drie paar is de dichtheid erg hoog voor een gebied van 150 ha. Het blijkt dus dat ook in de referentie het aantal soorten in deze groep erg klein is. Aangezien het gebied blijkbaar toch aantrekkelijk is voor deze groep geeft dit in de toekomst wellicht mogelijkheden voor de (her)vestiging van Woudaapje, Snor, Grote karekiet of Purperreiger.

Ook de overige groepen zijn goed vertegenwoordigd, zowel qua aantal soorten als dichtheden en dan vooral de laatste onderzoeksjaren.

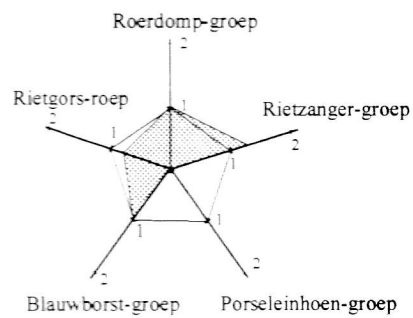
AANTAL SOORTEN

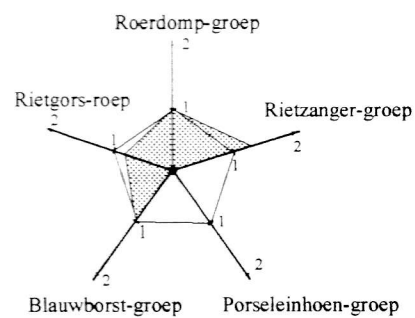
1991

1993

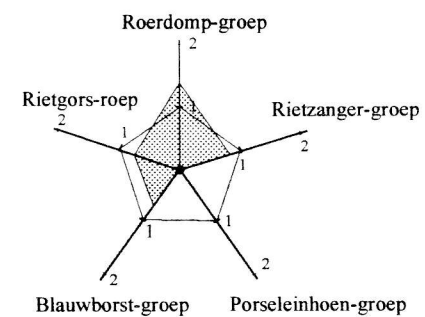
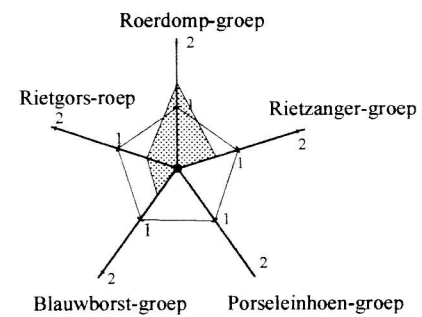
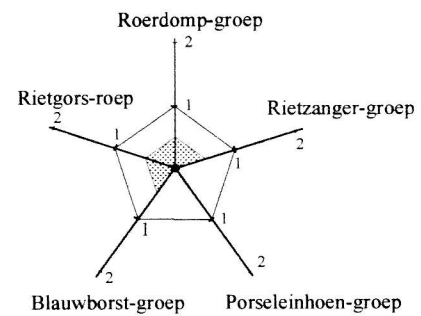
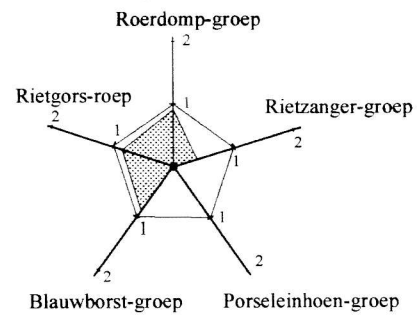

1996

1999

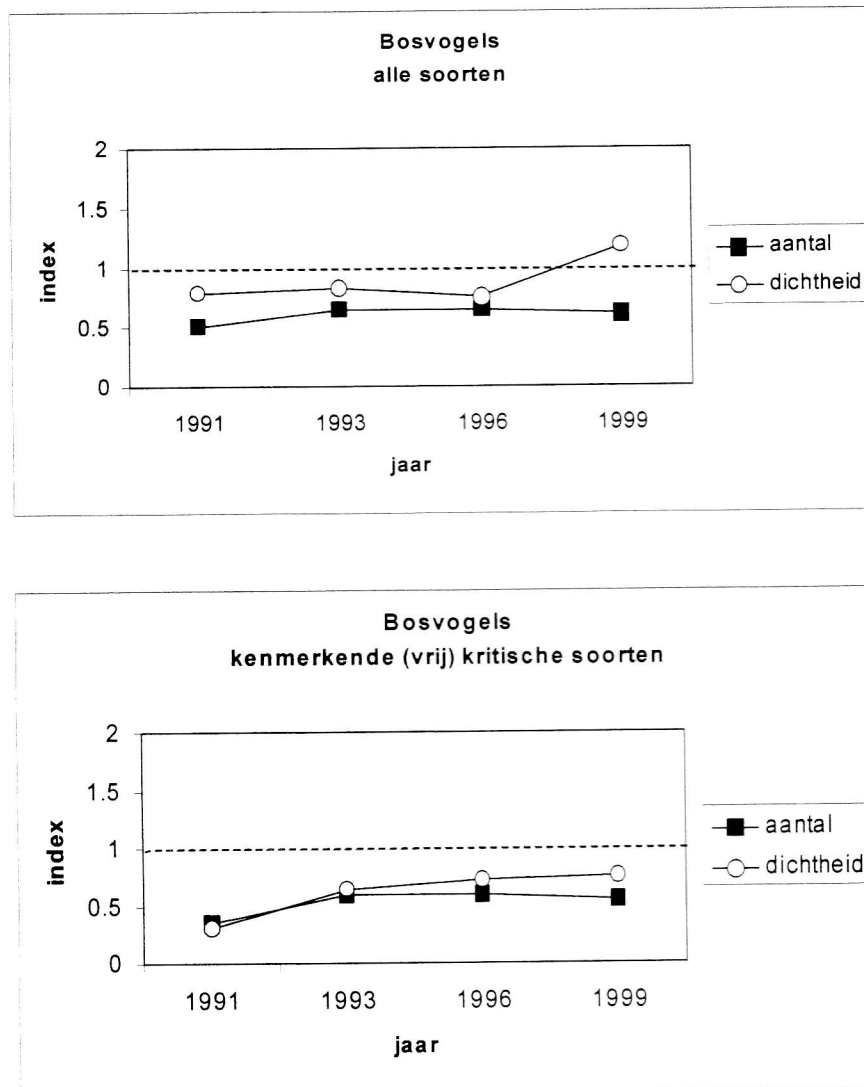
DICHTHEID

Figuur 9. Aantal soorten en dichtheden per ecologische vogelgroep gedurende de onderzoeksjaren.

5.3 Bosvogels

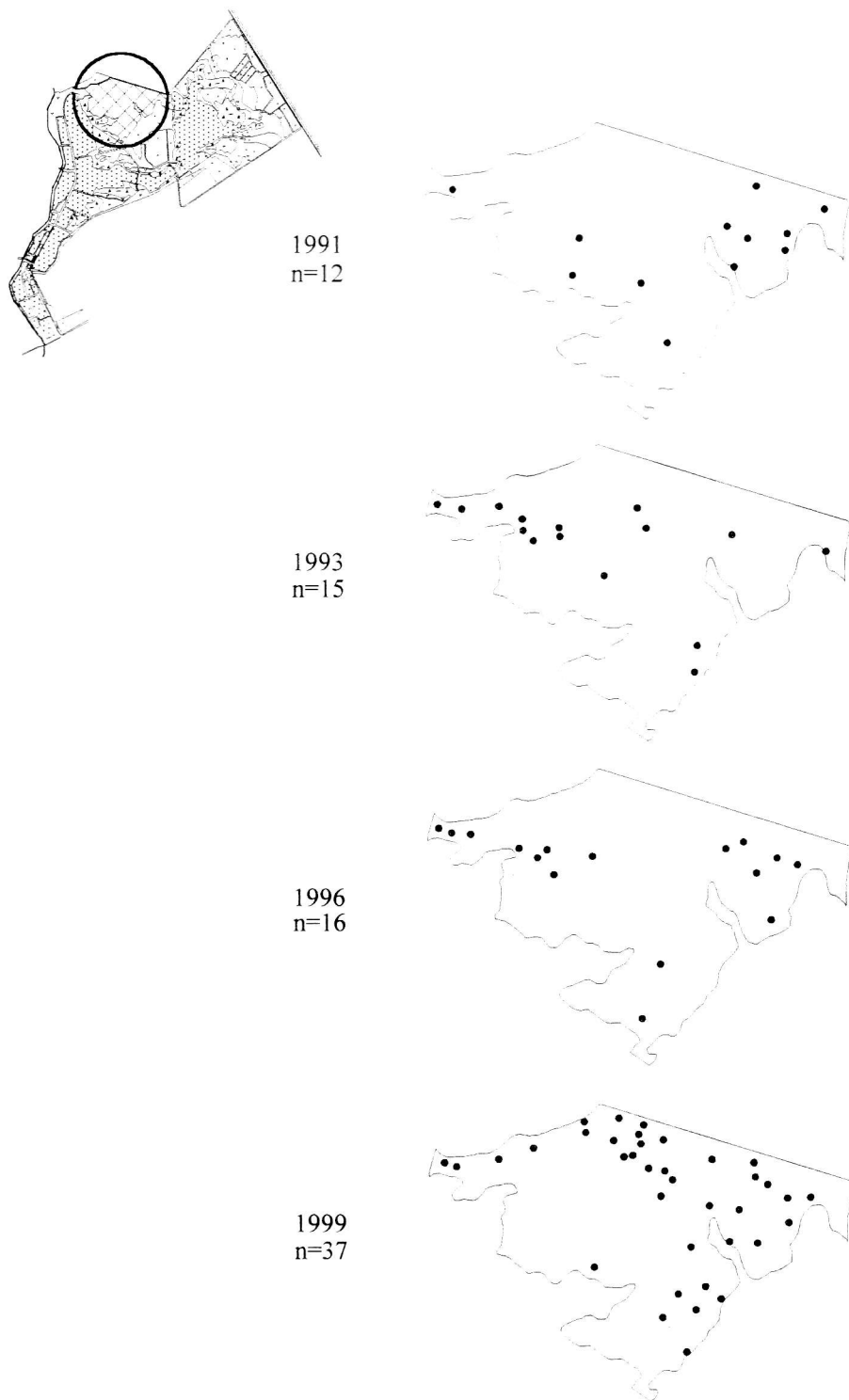
Voor het bosgedeelte in het gebied zijn de vergelijkingen met referentiegebieden minder zinvol dan voor de water- en rietvogels omdat de oppervlakte vrij gering is. De 50 ha aan bos wordt als minimum oppervlak aanbevolen voor de beschreven analyse (Sierdsema 1995). Bovendien zijn een vrij groot aantal soorten niet gekarteerd. Daarom is voor de bosvogels gekozen voor alleen een analyse voor de totale bosvogelgroep. De analyse is ook weer uitgevoerd voor alle soorten en voor de kenmerkende (vrij) kritische soorten. Tot deze laatste groep behoren bijvoorbeeld Gekraagde roodstaart, Groene specht, Fluitser, Wielewaal etc. De analyse is grafisch weergegeven in figuur 10.

Figuur 10. Vergelijking van de bosvogels met de referentie (Grove den met Berken). Boven voor alle soorten en onder voor de kenmerkende (vrij) kritische soorten.

De resultaten zijn duidelijk minder spectaculair dan voor de water en rietvogels. Toch lijkt er voor wat betreft de dichtheden voor beide grafieken een stijgende tendens te bestaan. Op zich is dit niet zo verwonderlijk omdat er aan het bos niets meer wordt gedaan. Dit betekent dus dat er steeds meer dood hout aanwezig is hetgeen een gunstige invloed op de bosvogels heeft. Illustratief is in dit geval het dennenbos in het noorden waarvan alle territoria van de gekarteerde soorten zijn weergegeven gedurende de onderzoeksjaren, in figuur 11. Het totaal aantal territoria

neemt toe met de jaren. Vooral in 1999 is de toename erg groot. De beheersmaatregel “niets doen” lijkt zijn uitwerking niet te missen en het wordt interessant om te kijken hoe deze reeks zich gaat ontwikkelen in de toekomst.

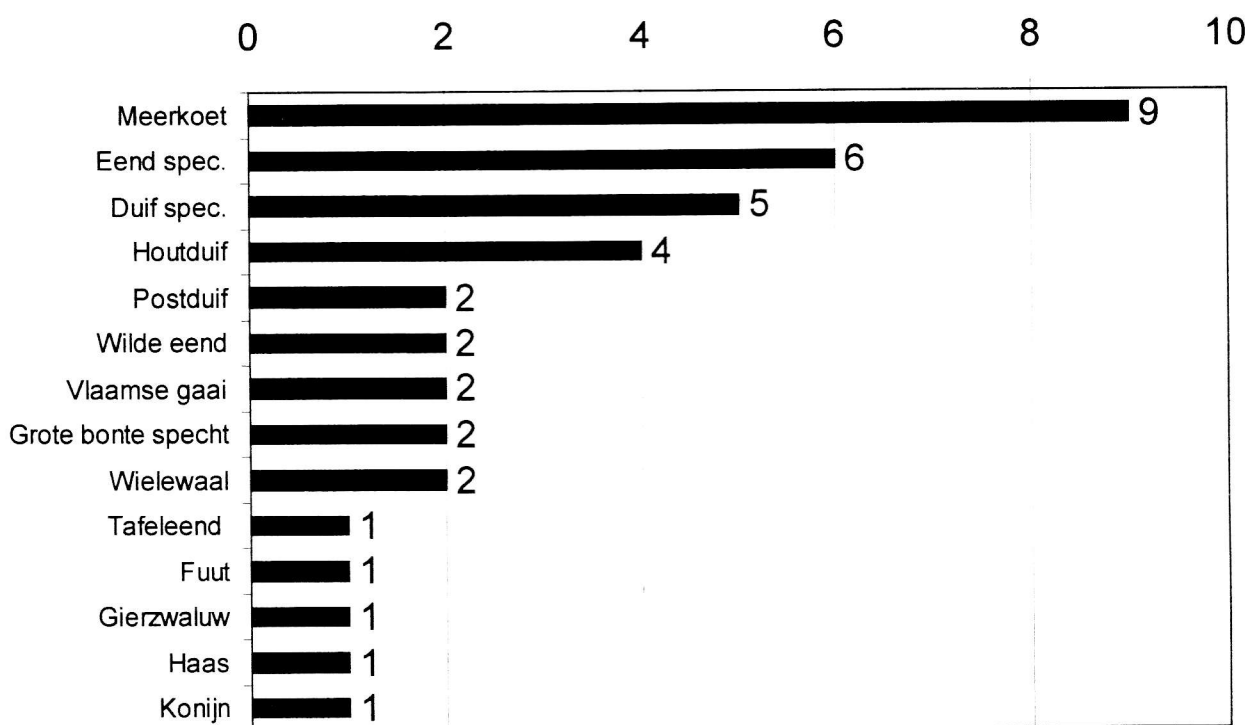
Figuur 11. Zekere territoria van alle gekarteerde bosvogels gedurende de onderzoeksjaren in het Dennenbos in het noordelijk deel van het gebied.

6. Overige waarnemingen

Tijdens de inventarisatie van 1999 zijn uiteraard ook zoogdieren waargenomen. Deze zijn niet systematisch geteld maar kunnen wel kwantitatief worden vermeld:

Ree
Haas
Konijn
Eekhoorn
Vos (verse sporen)

Verder zijn ook weer de prooien die tijdens de inventarisesatie-ronden zijn aangetroffen weer genoteerd. Deze zijn weergegeven in figuur 12.

Figuur 12. *Gevonden prooien tijdens de inventarisatie van 1999.*

Het zijn voornamelijk grote prooien. Dit is natuurlijk niet verwonderlijk daar de Sperwer in 1999 ontbrak. Het meest opmerkelijke verschil met de prooienlijst van 1996 is het aantal Postduiven. Het aantal van 27 in 1996 lag factoren hoger dan de twee, tot hooguit zeven, exemplaren in 1999. Het aantal Meerkoeten en eenden was in 1999 weer hoger dan in 1996. Voor de meerkoet was het aantal in 1996 slechts twee, tegen negen in 1999. In 1996 werd slechts één eend gevonden tegen negen in 1999.

De gevonden Gierzwaluw zal waarschijnlijk ten prooi zijn gevallen aan een Boomvalk.

7. Slotbeschouwing

De vier inventarisaties in een tijdspanne van negen jaar begint een interessante reeks op te leveren. Naast de stippenkaarten per soort levert de reeks ook voor de ecologische vogelgroepen interessante informatie. Door de groepen te beschouwen in plaats van de individuele soorten, worden trends vaak nog duidelijker omdat jaarlijkse schommelingen en het toeval worden “gedempt”; met andere woorden, de data worden robuuster. De analyse aan de hand van de ecologische vogelgroepen maakt duidelijk dat het onderzochte gebied een bijzondere plaats inneemt voor wat betreft de vogels van open water. De aantallen zijn, vergeleken met goed ontwikkelde gebieden in Nederland, soms extreem hoog. Het gebied is daardoor een potentiële kandidaat voor het vestigen van zeldzaamheden uit die betreffende groepen, zoals de Zwarte stern (vlotjes uitleggen?), Pijlstaart, Roodhalsfuut etc.

Ook voor de rietvogels zijn de omstandigheden gunstig, zij het wat minder extreem dan bij de vogels van open water. Waarnemingen van de laatste jaren van bijvoorbeeld Woudaapje, Kwak, en Grote zilverreiger wijzen ook op mogelijke potenties van het gebied voor zeldzame rietvogels. Voor zowel de watervogels als voor de rietvogels is een positieve tendens waar te nemen voor wat betreft de ontwikkeling op ornithologisch gebied.

Waarschijnlijk zijn het grote voedselaanbod en de rust de grote troeven van het gebied.

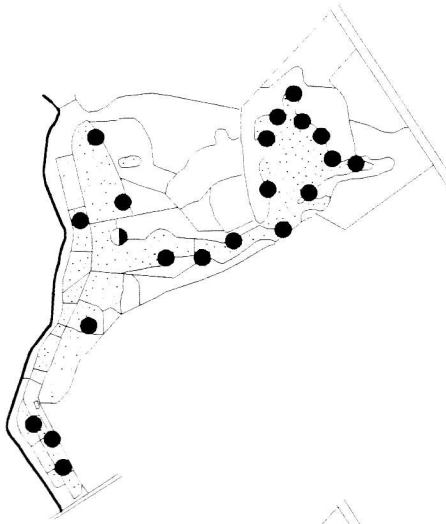
De bossen in het gebied zijn wat bescheiden van omvang voor een goede analyse en vergelijking met referentiegebieden. Maar toch is ook hier een positieve ontwikkeling gaande. Het dood-houtgehalte neemt toe in de bossen van het onderzochte gebied en dit heeft een positieve weerslag op de vogelstand.

8. Literatuur

1. Heijnen T., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1991, Vogelwerkgroep de Kempen, juni 1992.
2. Kolsters J., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1993, Vogelwerkgroep de Kempen, december 1993.
3. Kolsters J. en Wouters P., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1996, Vogelwerkgroep de Kempen, februari 1997.
4. Sierdsema H., Broedvogels en beheer, Staatsbosbeheer & SOVON, 1995.
5. Bijlsma R., De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991, SOVON rapport 1992/01, 1992.
6. Flade M., Die Brutvogelgemeinschaften Mittel- und Norddeutschlands. Grundlagen für den Gebrauch vogelkundlicher Daten in der Landschaftsplanung, IHW-Verlag, Eching, 1994.
7. Heijnen T., Broedvogelinventarisatie De Maaij (Bergeijk) 1995, Vogelwerkgroep de Kempen, Veldhoven, 1995.

Dodaars

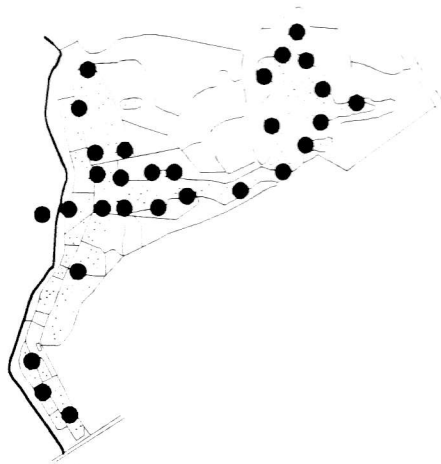
1991
20-21

1993
23

1996
27 (+1))

1999
25

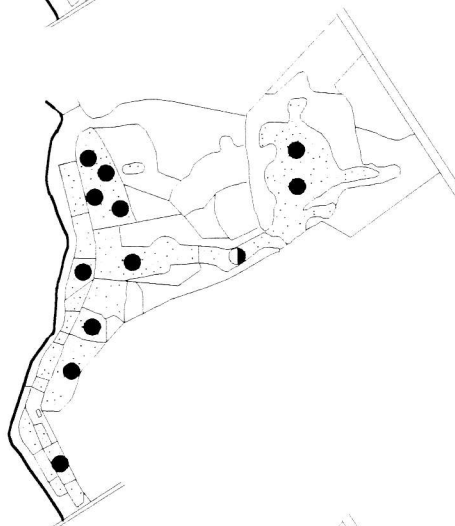

Fuut

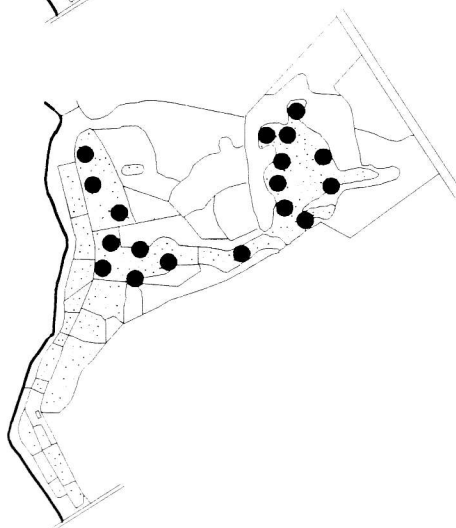
1991
13-15

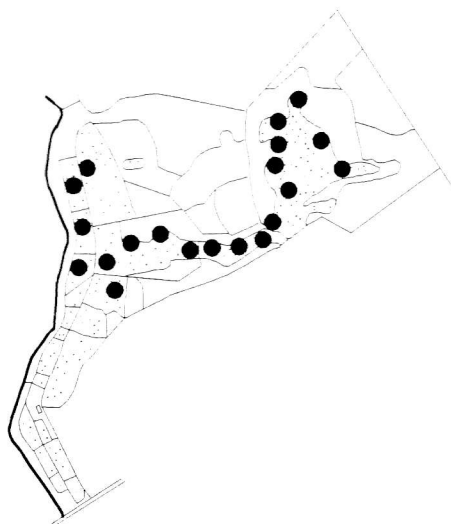
1993
11-12

1996
18

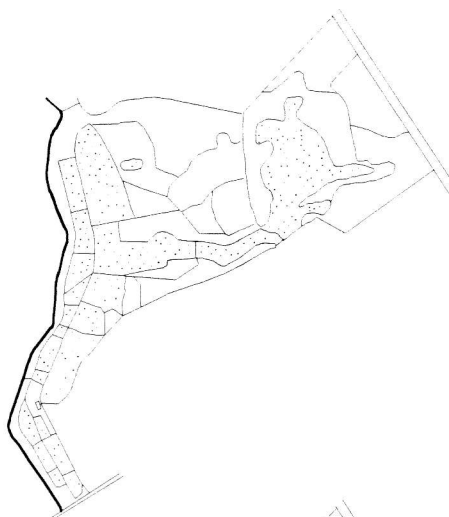

1999
20

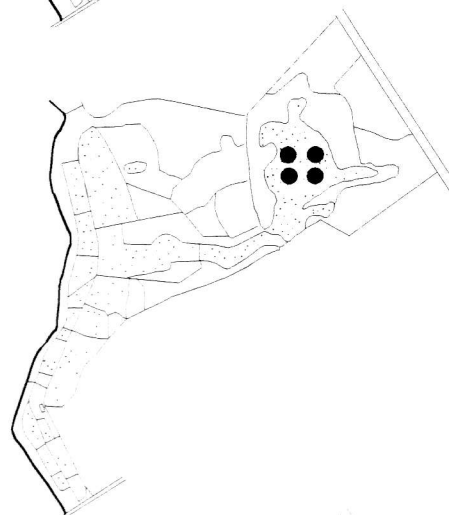

Georde fuut

1991
0

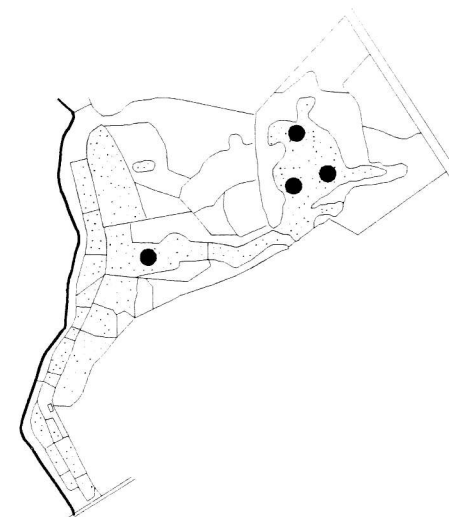
1993
4

1996
5

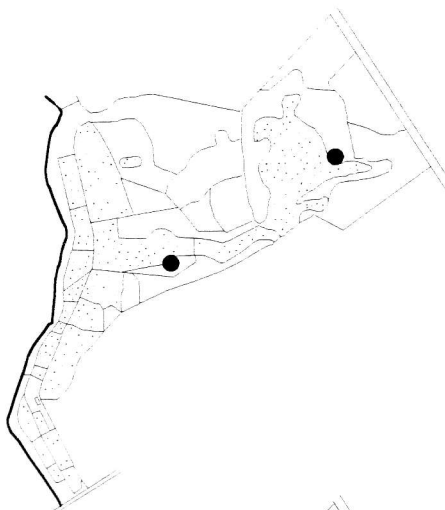

1999
4

Roerdomp

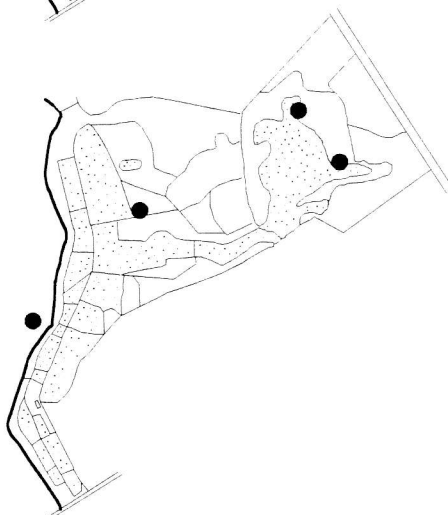
1991
2

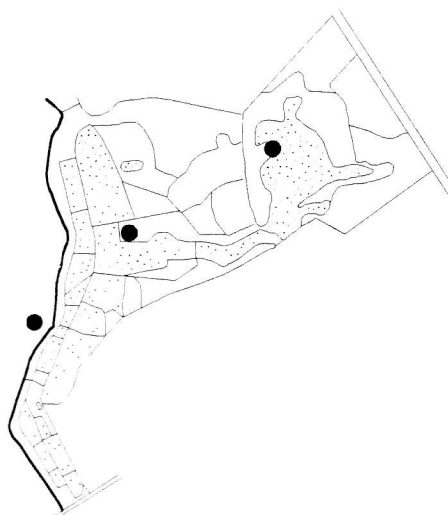
1993
1 (+1)

1996
3 (+1)

1999
2 (+1)

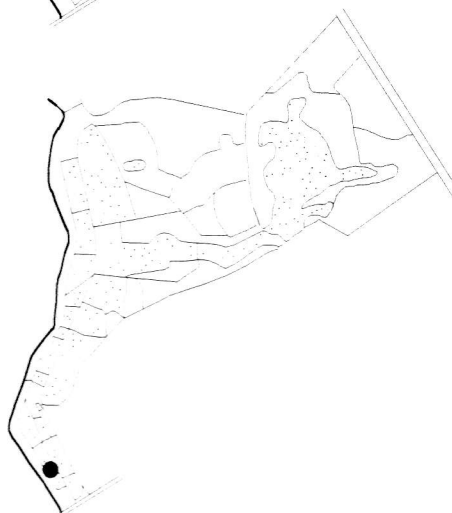

Knobbelzwaan

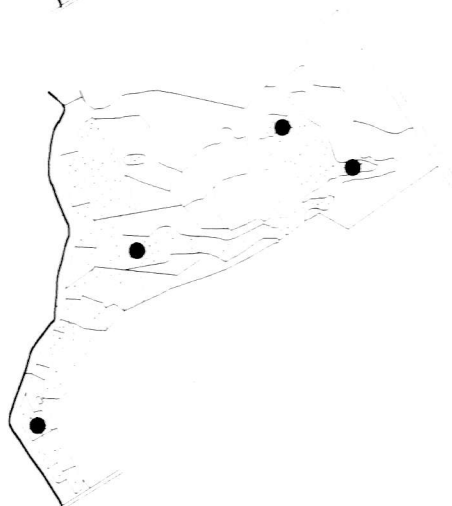
1991
1

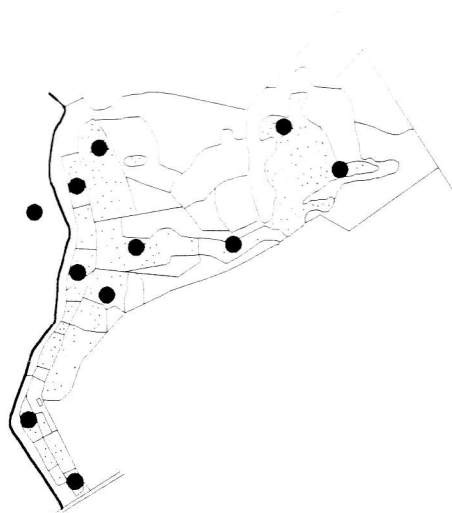
1993
1

1996
4

1999
10 + (1)

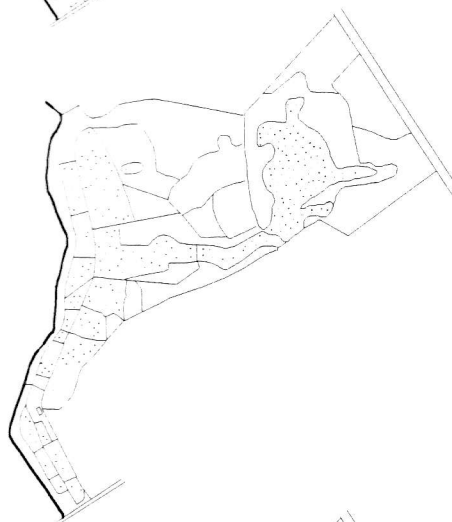

Grauwe gans

1991
0

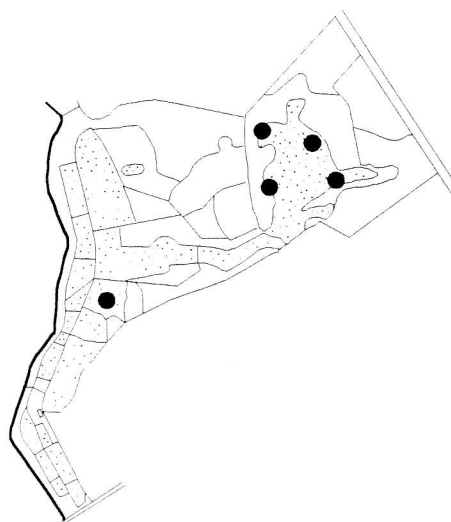
1993
0

1996
0

1999
5

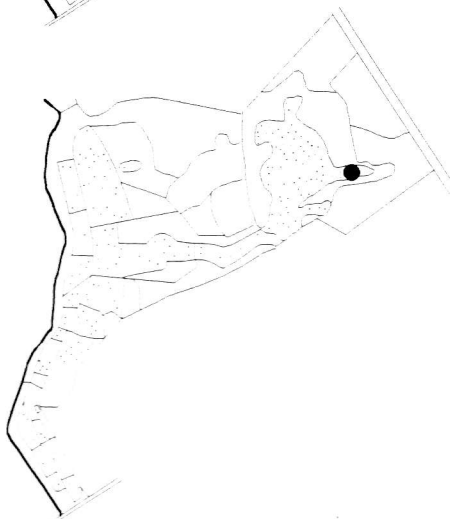

Nijlgans

1991
0

1993
1

1996
1-2

1999
1

Wespendief

1991
0

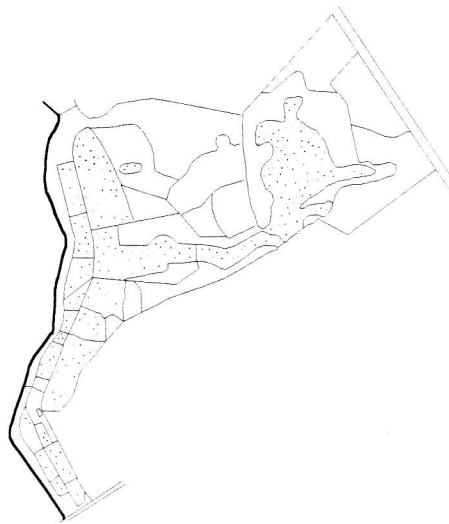
1993
0

1996
1

1999
0

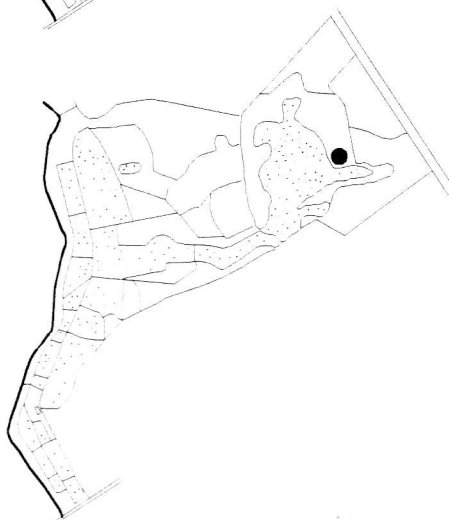

Bruine kiekendief

1991
1

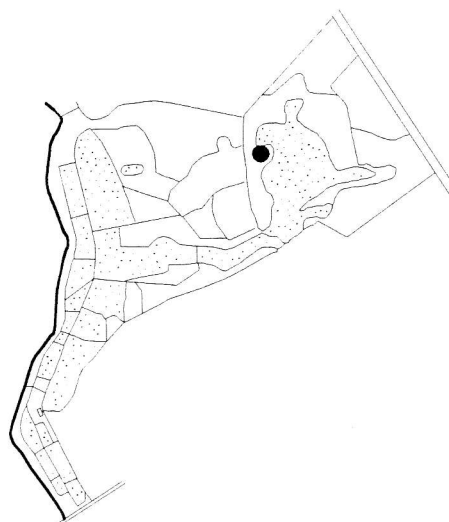
1993
1

1996
1

1999
1

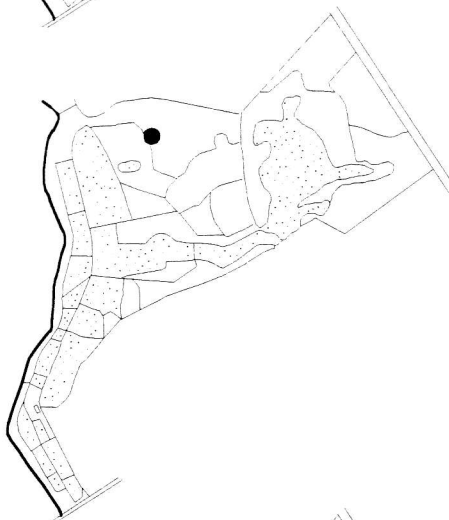

Havik

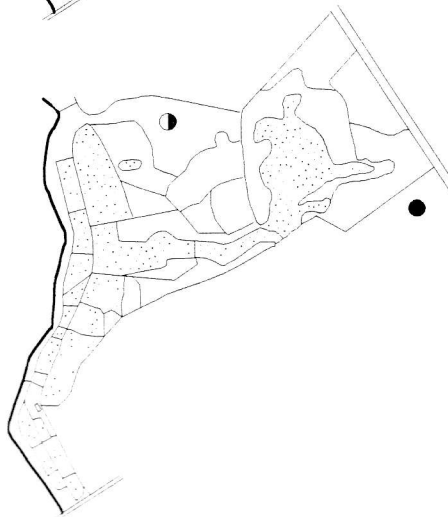
1991
1 (+1)

1993
1

1996
0-1 (+1)

1999
1 (+1)

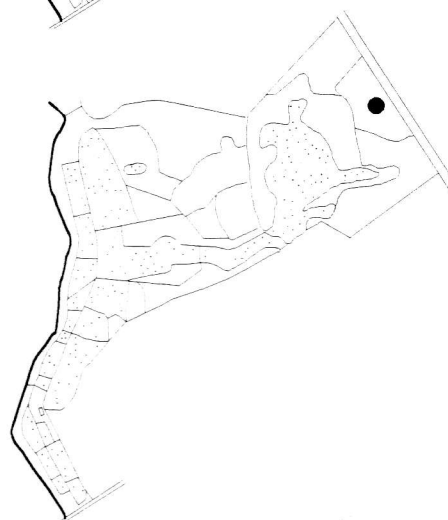

Sperwer

1991
0

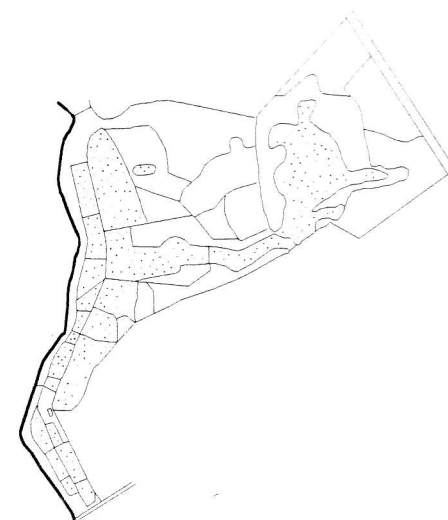
1993
1

1996
0

1999
0

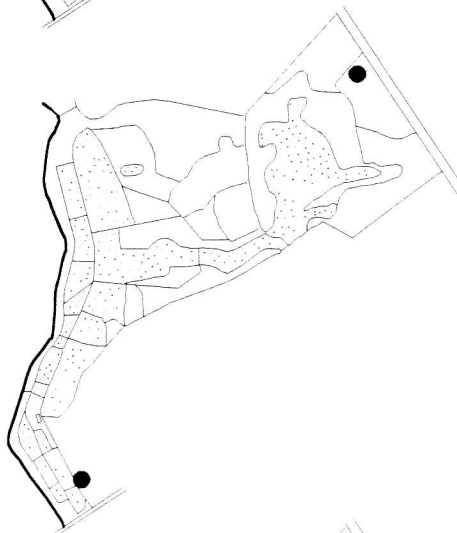

Buizerd

1991
0

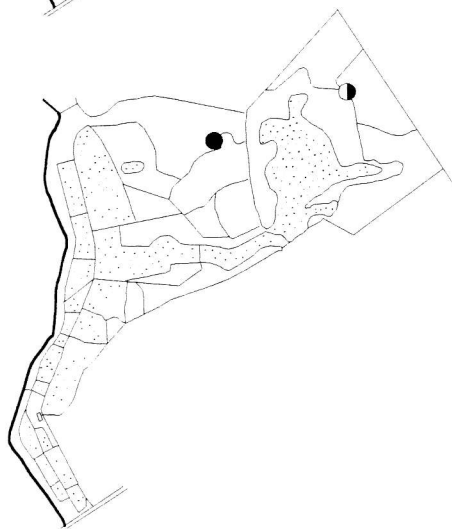
1993
2

1996
1 (+1)

1999
1-2

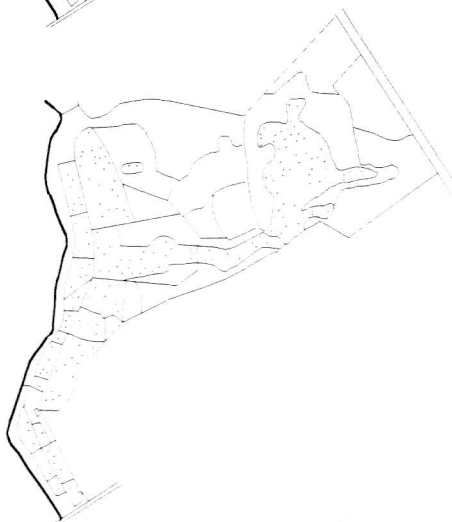

Patrijs

1991
0

1993
0

1996
1

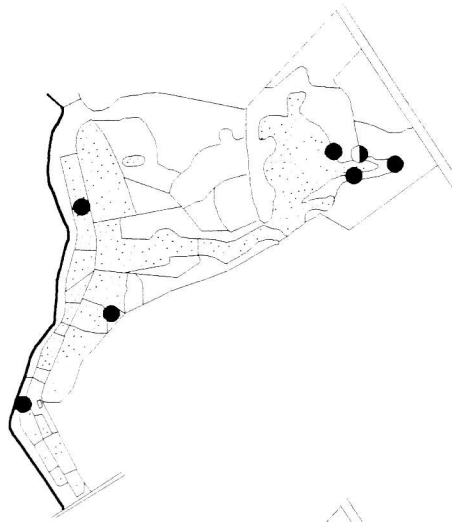

1999
0

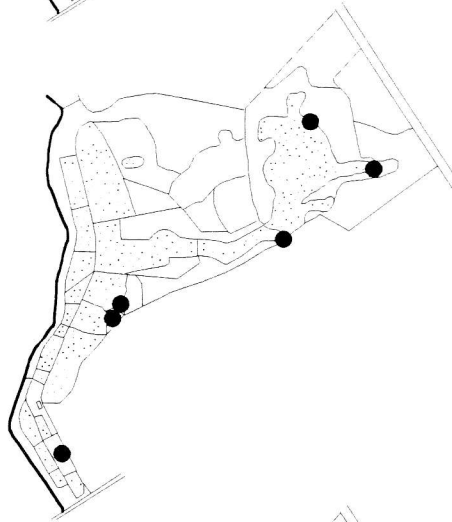

Waterral

1991
6-7

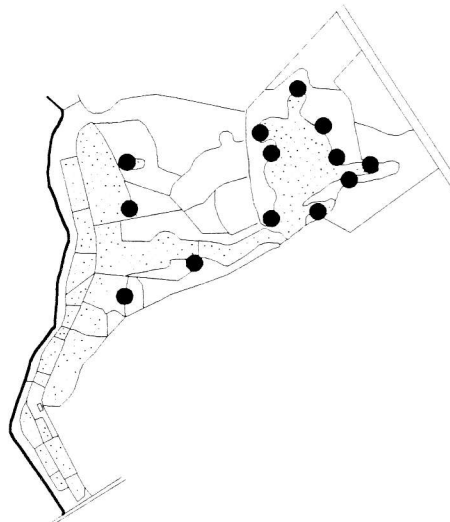
1993
6

1996
17

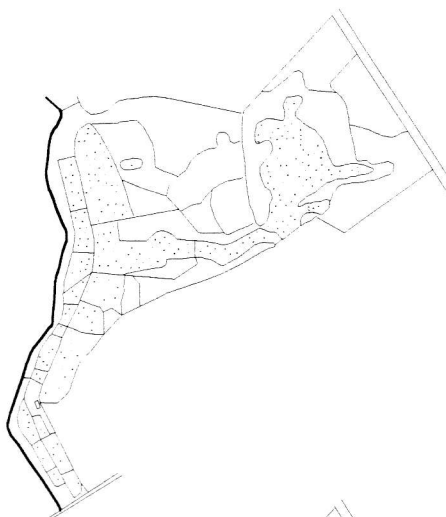

1999
13

Kleine plevier

1991
0

1993
0

1996
1

1999
2

Kievit

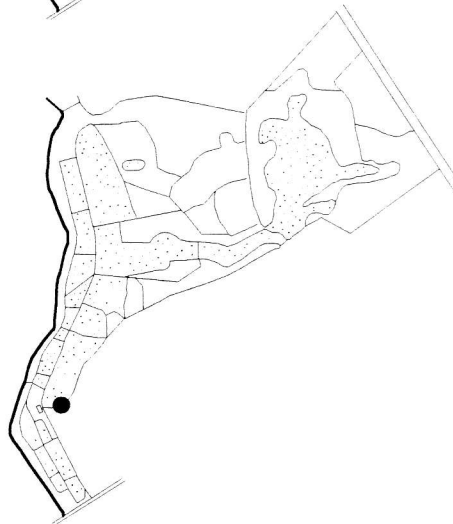
1991
3-4

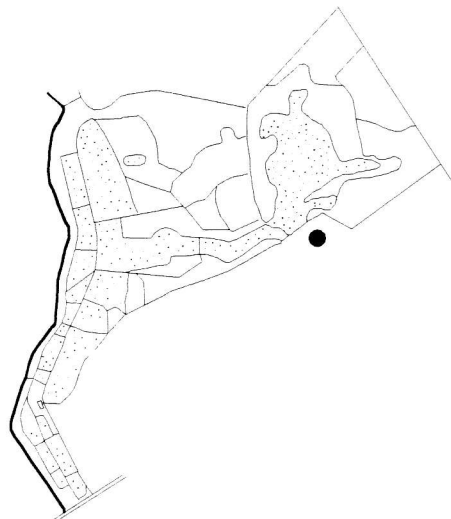
1993
3

1996
1

1999
1

Houtsnip

1991
0

1993
0-1

1996
0

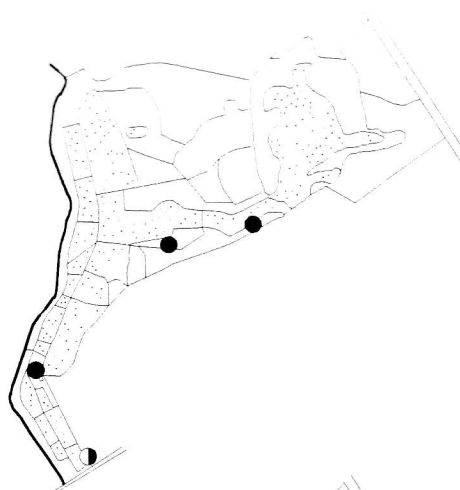

1999
0

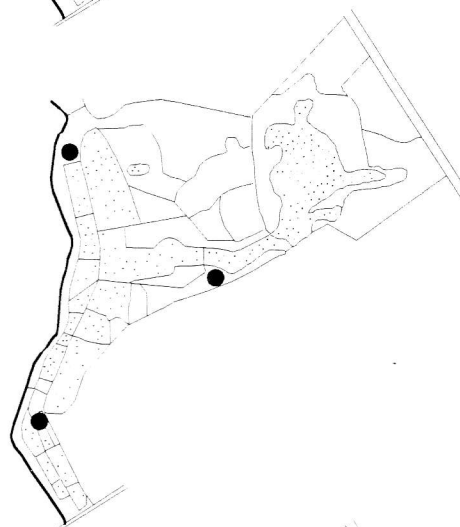

Holenduif

1991
34

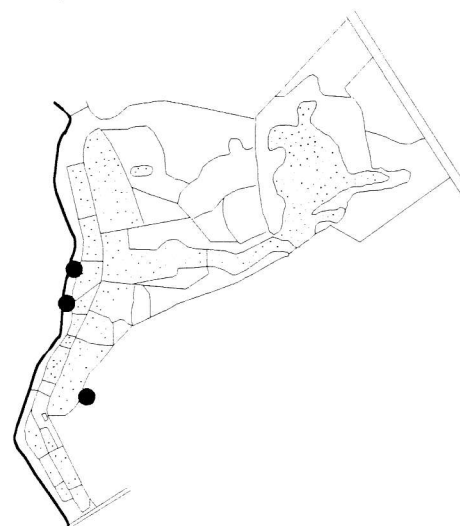
1993
3

1996
1

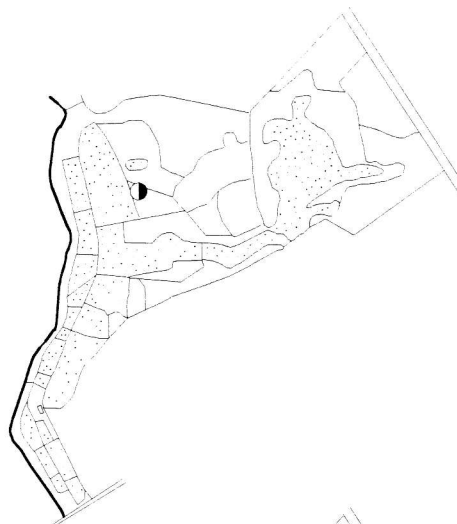

1999
3

Zomertortel

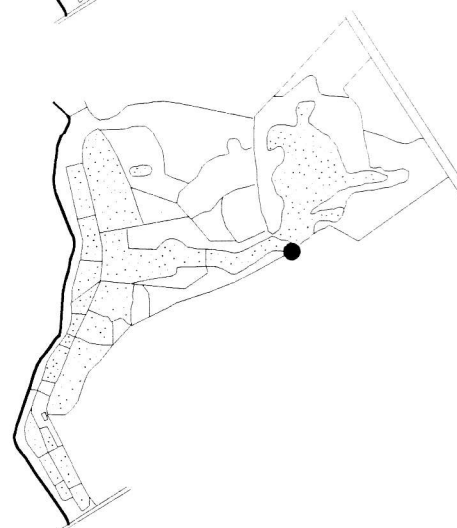
1991
0-1

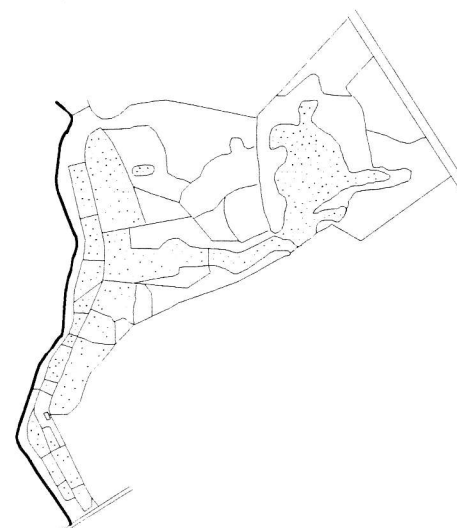
1993
2

1996
1

1999
0

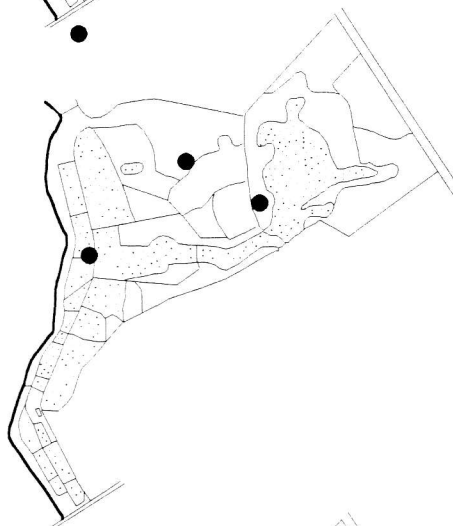

Bosuil

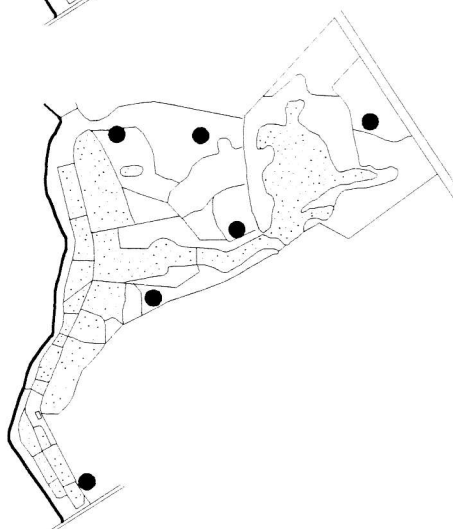
1991
1

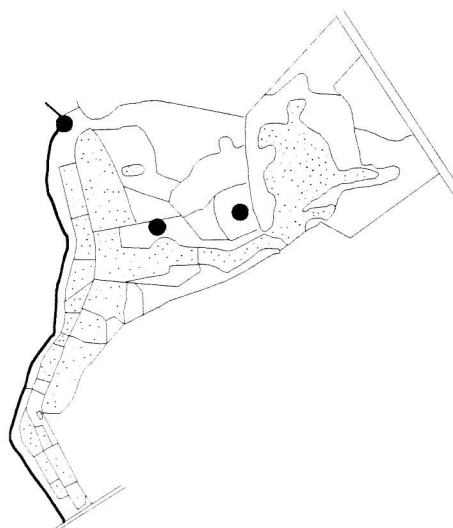
1993
3

1996
6

1999
3

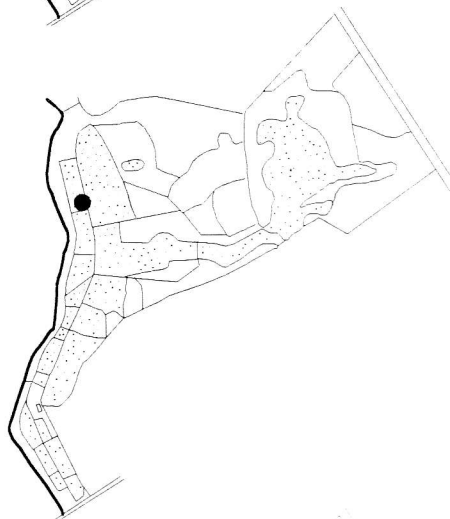

IJsvogel

1991
0

1993
1

1996
0

1999
1

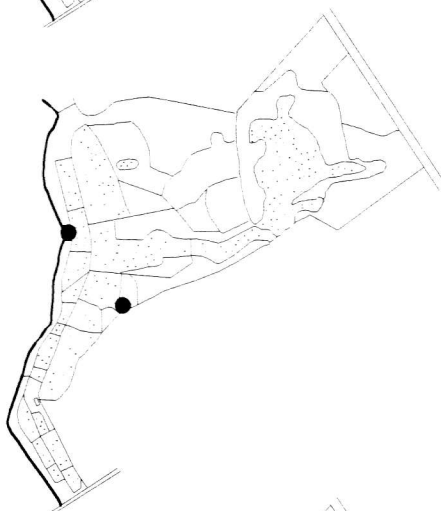

Groene specht

1991
0

1993
2

1996
1

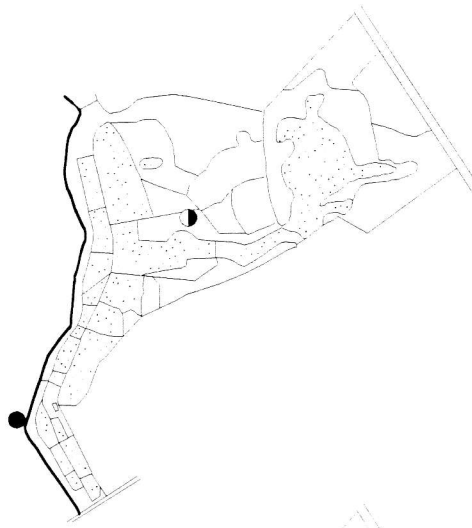

1999
1

Zwarte specht

1991
0-1 (+1)

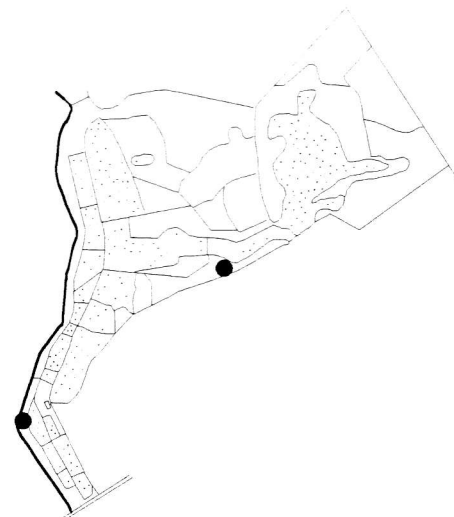
1993
1

1996
1-2

1999
2

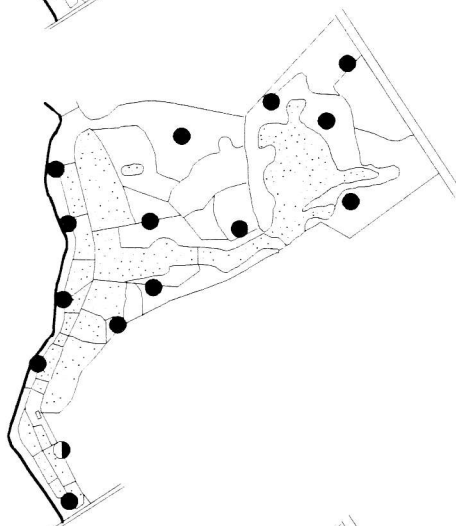

Grote bonte specht

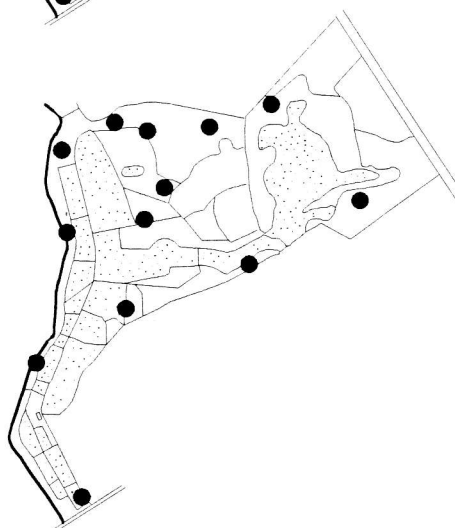
1991
19-22

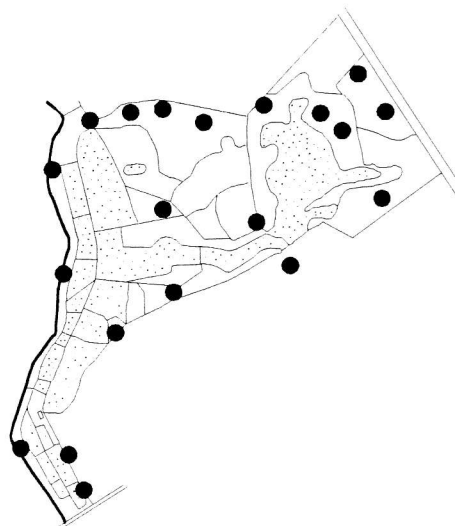
1993
14-15

1996
13

1999
20

Kleine bonte specht

1991
0-1

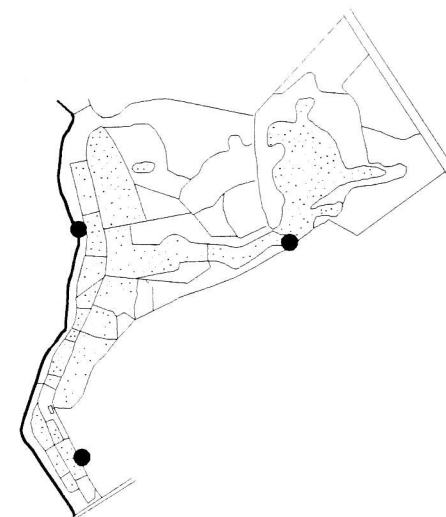
1993
1

1996
2

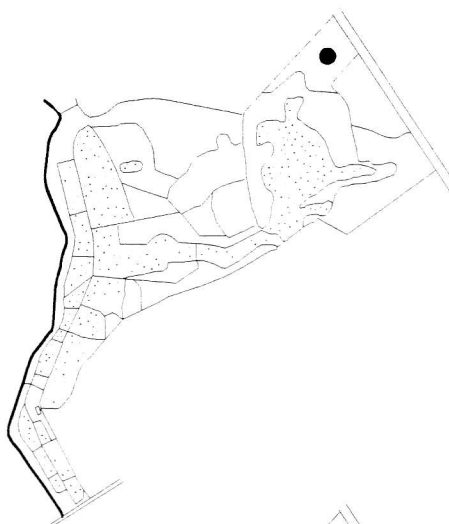

1999
3

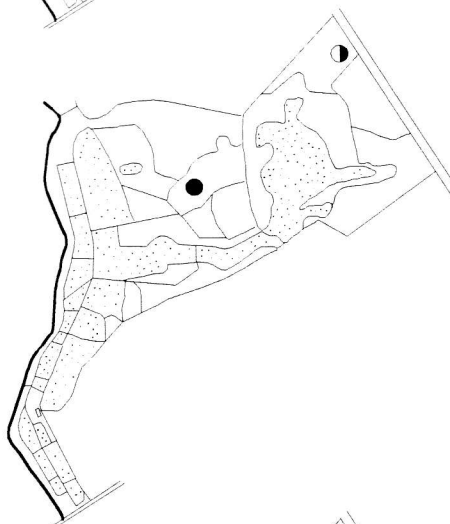

Boomleeuwerik

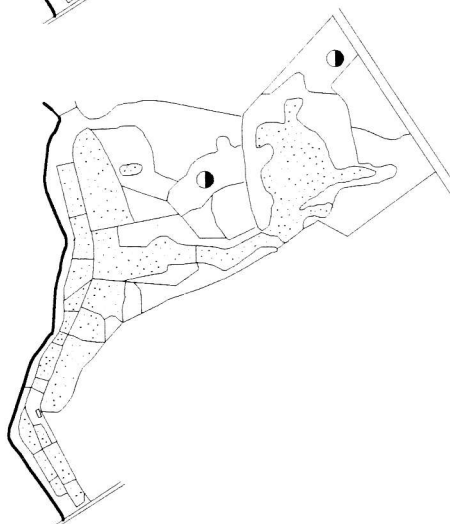
1991
1

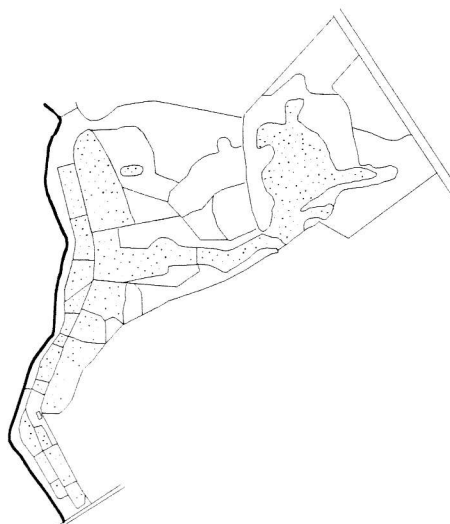
1993
1-2

1996
0-2

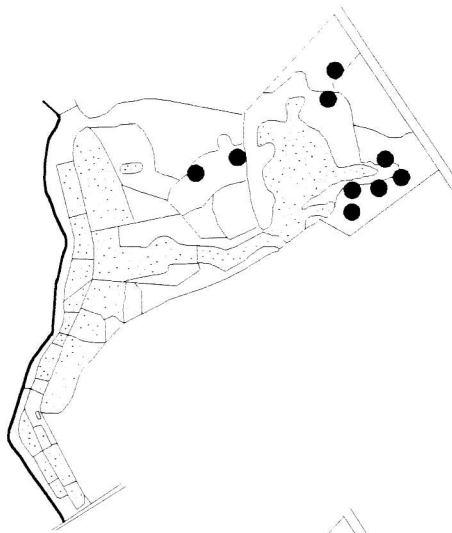

1999
0

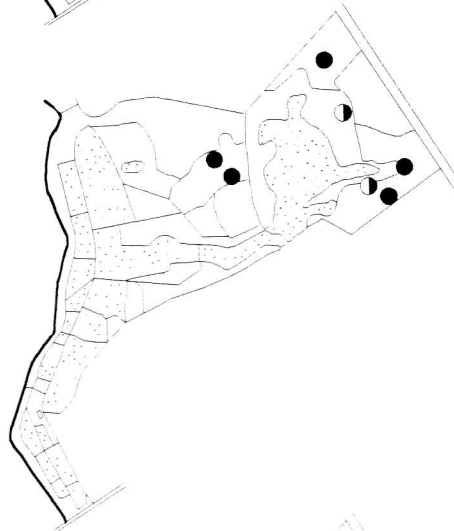

Boompieper

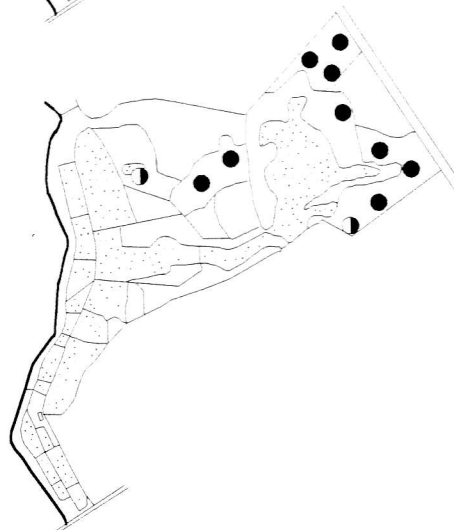
1991
9

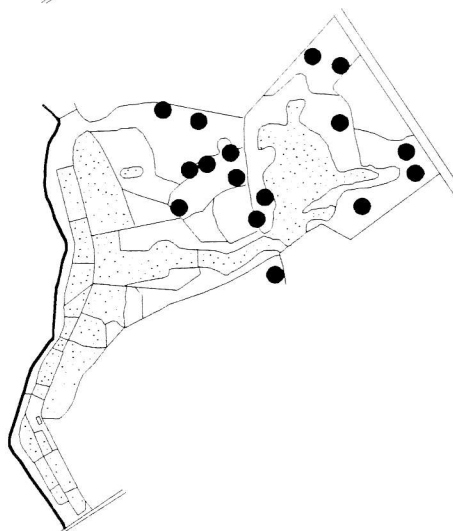
1993
5-7

1996
9-11

1999
15 (+1)

Blauwborst

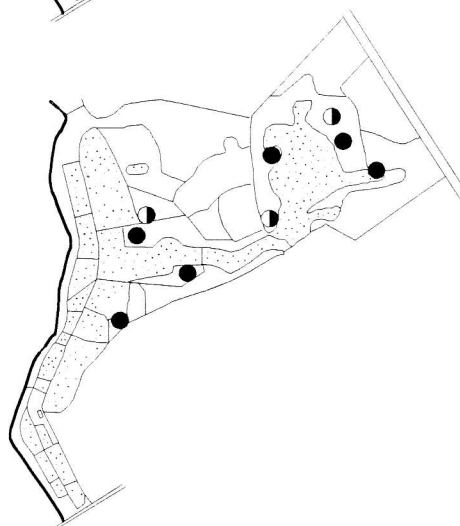
1991
14-15

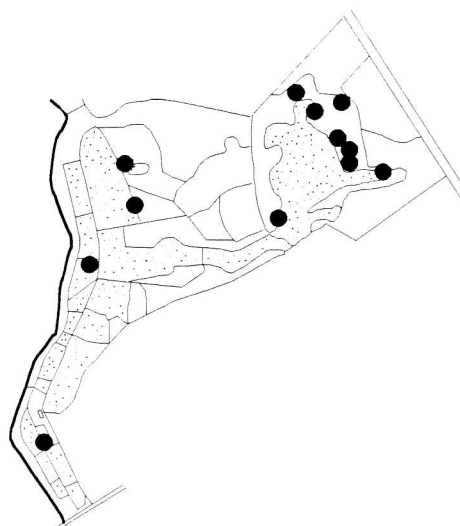
1993
8-9

1996
6-9

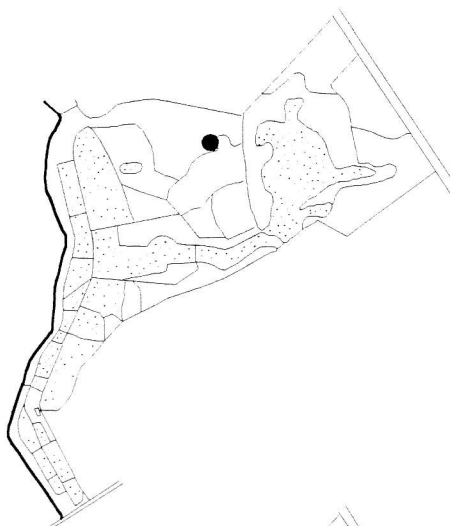

1999
12

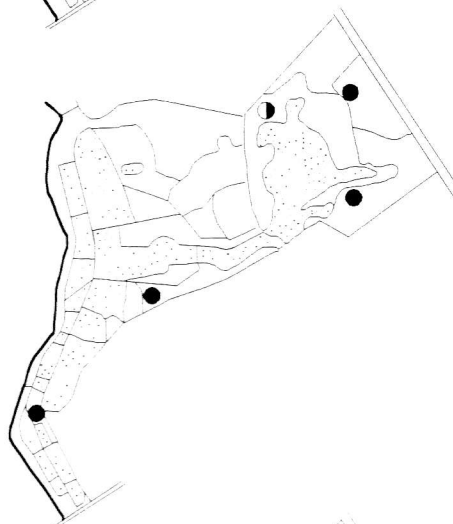

Gekraagde roodstaart

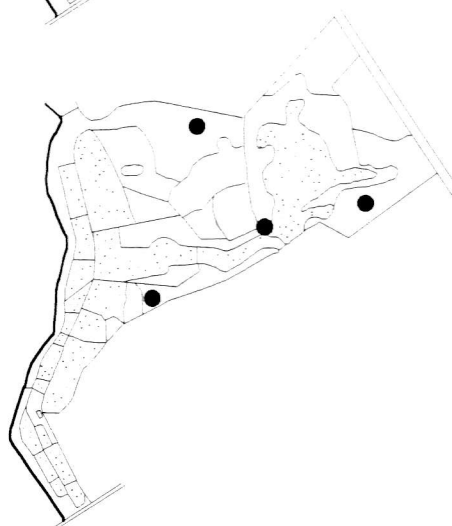
1991
1

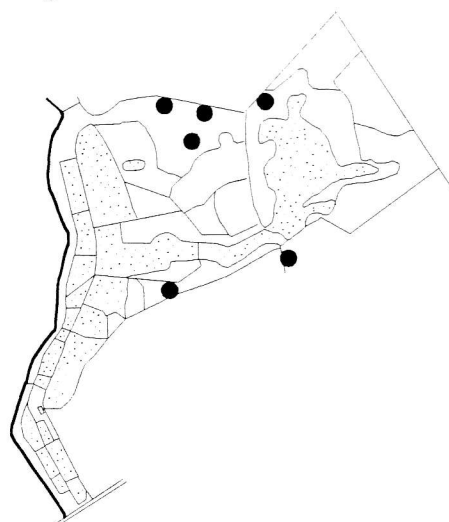
1993
4-5

1996
4

1999
6

Roodborsttapuit

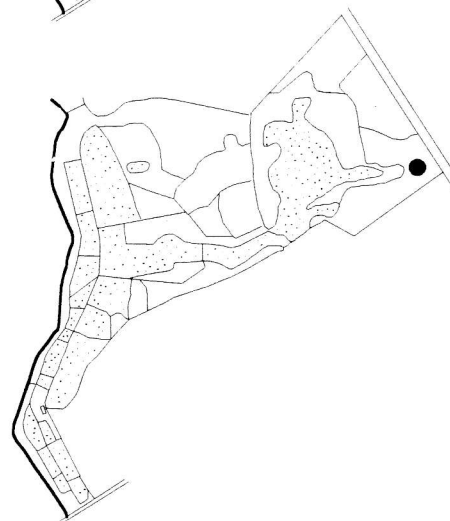
1991
0

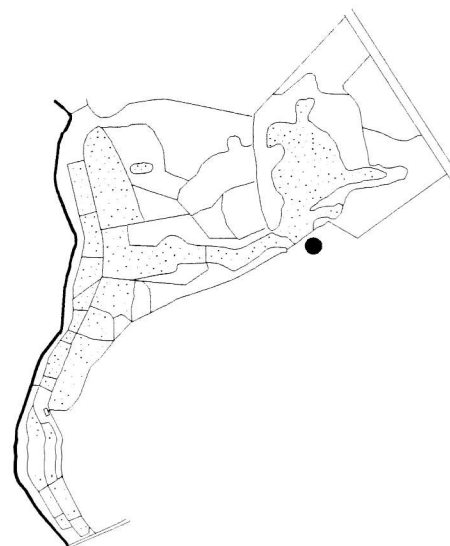
1993
0

1996
1

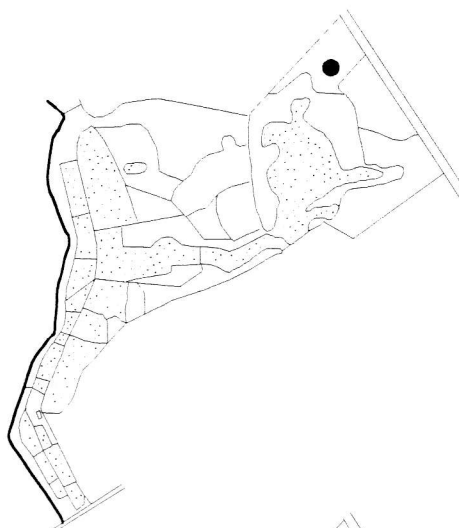

1999
1

Tapuit

1991
1

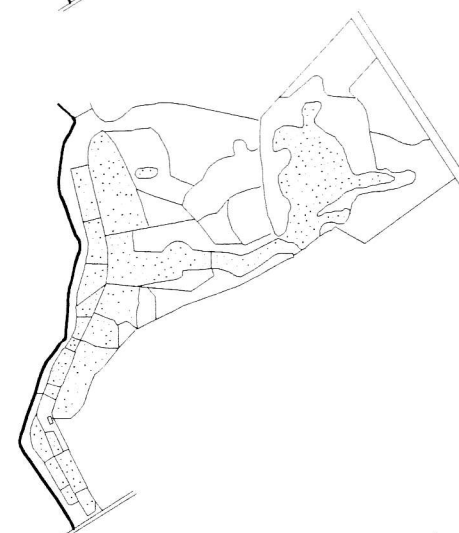
1993
0

1996
0

1999
0

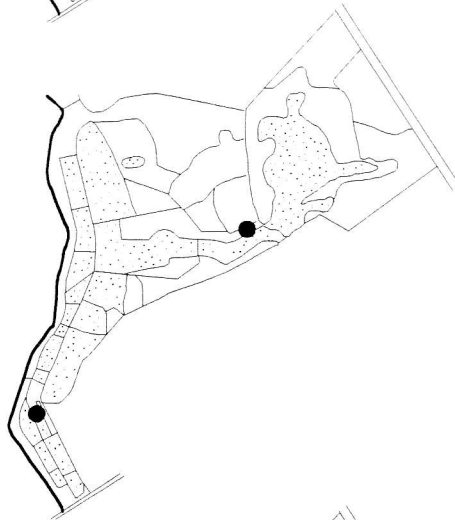

Grote lijster

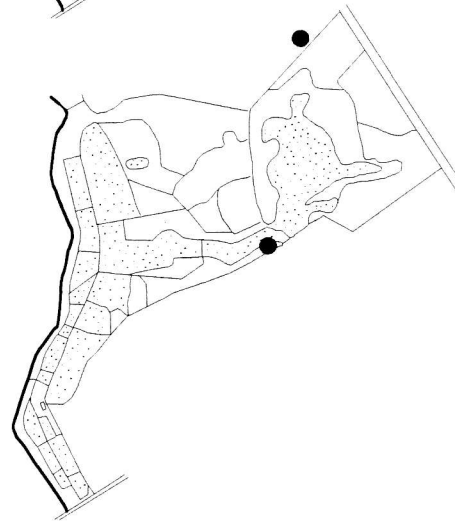
1991
2

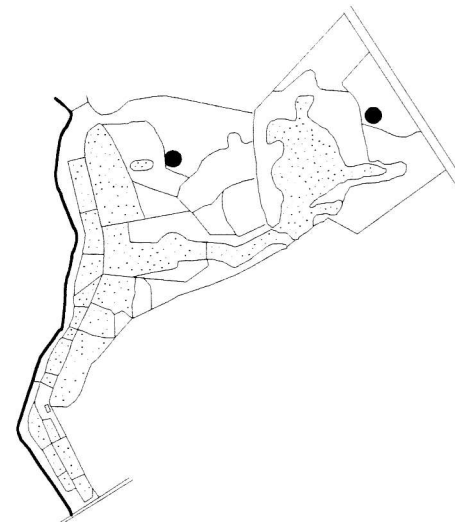
1993
2

1996
1 (+1)

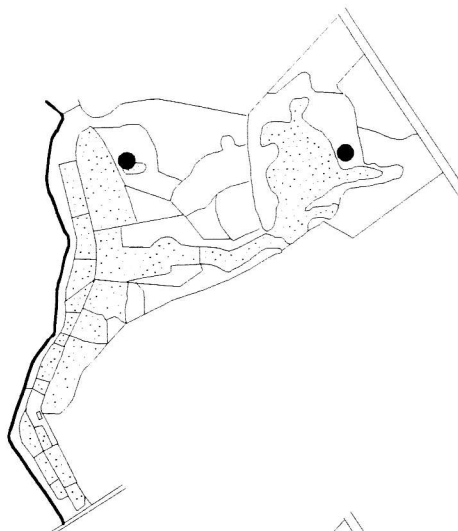

1999
2

Sprinkhaanzanger

1991
2

1993
0

1996
3

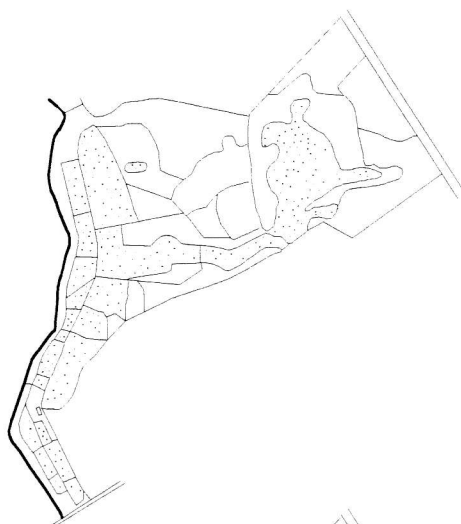

1999
1

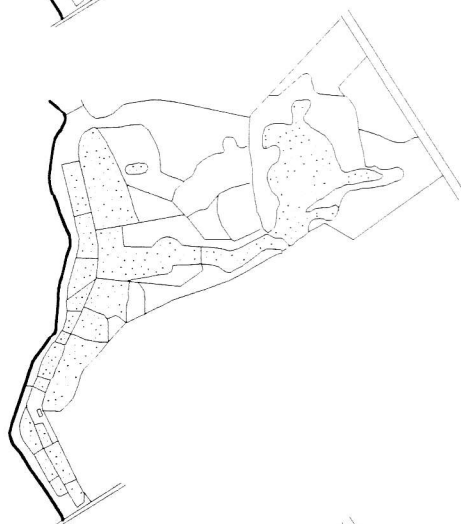

Rietzanger

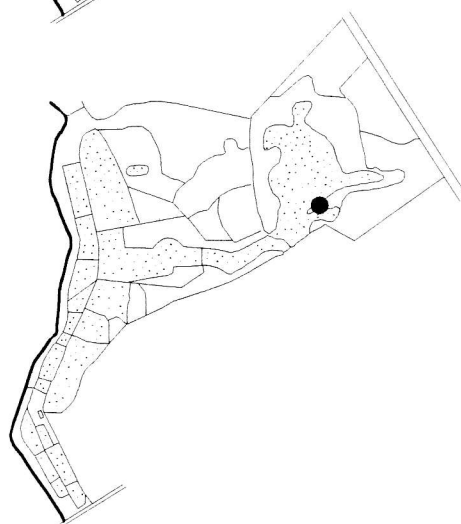
1991
0

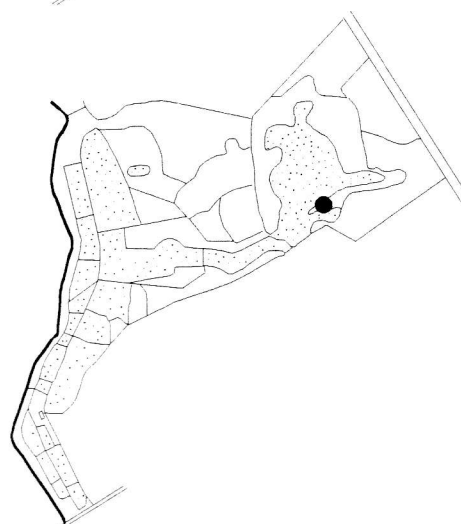
1993
0

1996
1

1999
1

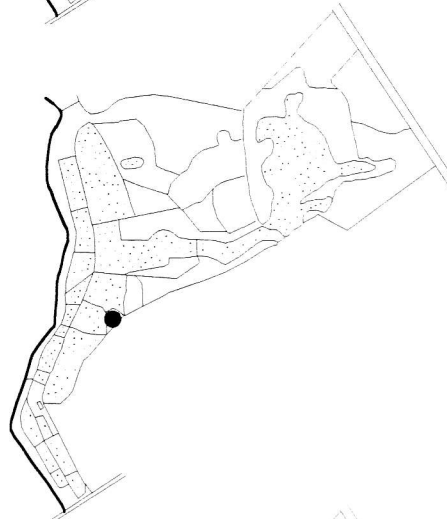

Bosrietzanger

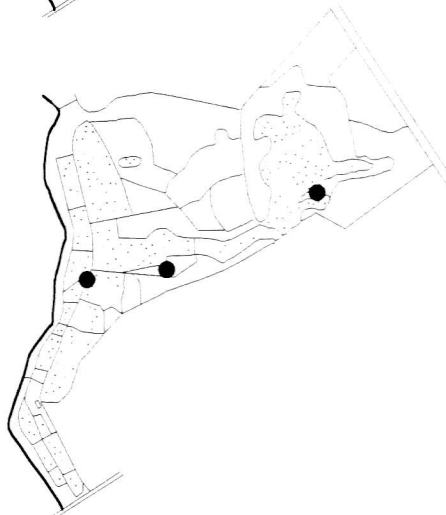
1991
0-1

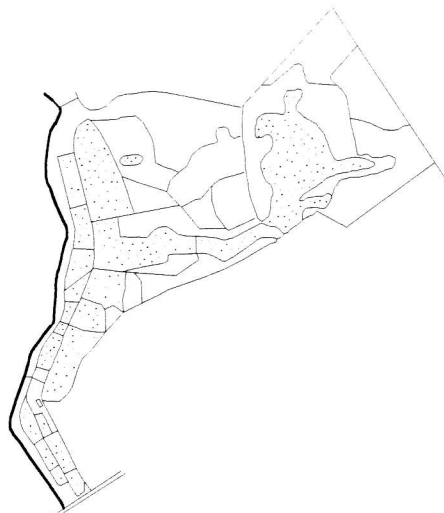
1993
1

1996
3

1996
0

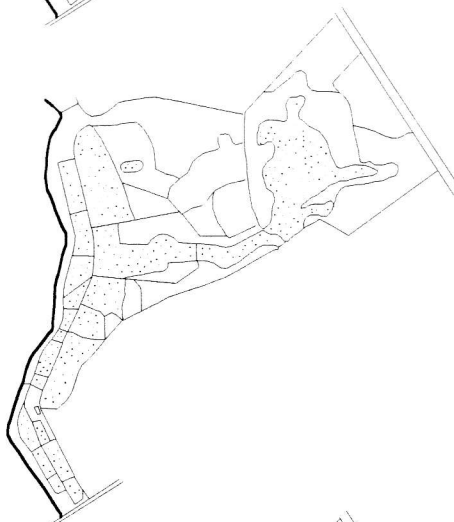

Kleine karekiet

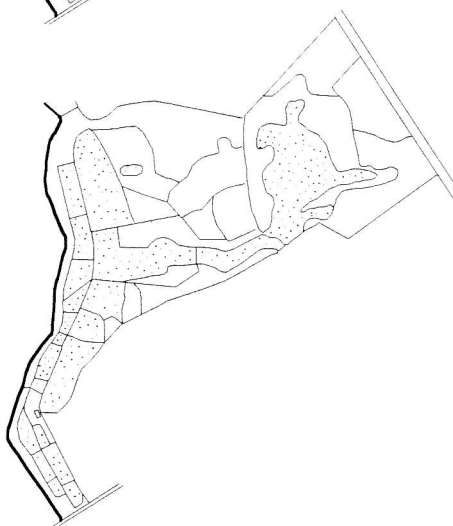
1991
niet gekarteerd

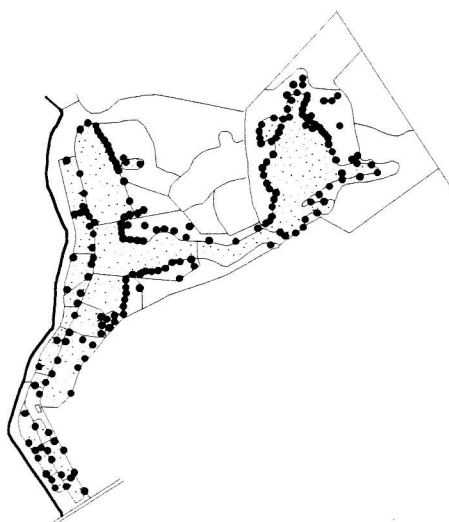
1993
niet gekarteerd

1996
niet gekarteerd

1999
188

Grasmus

1991
0

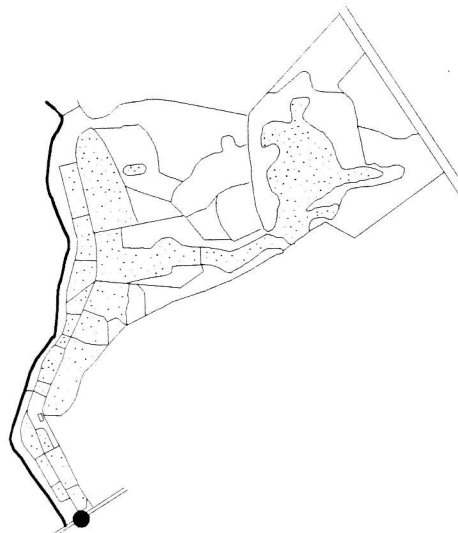
1993
1

1996
1(+1)

1999
1

Fluiter

1991
2

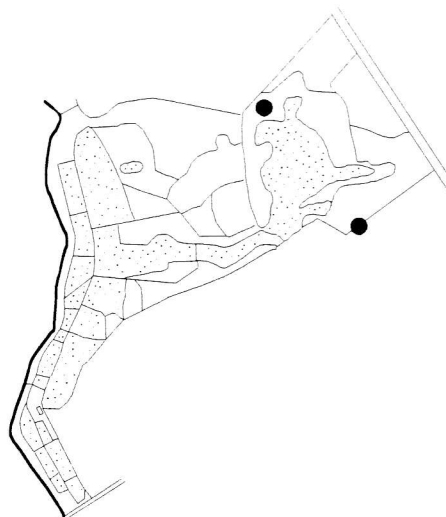
1993
1

1996
2-3

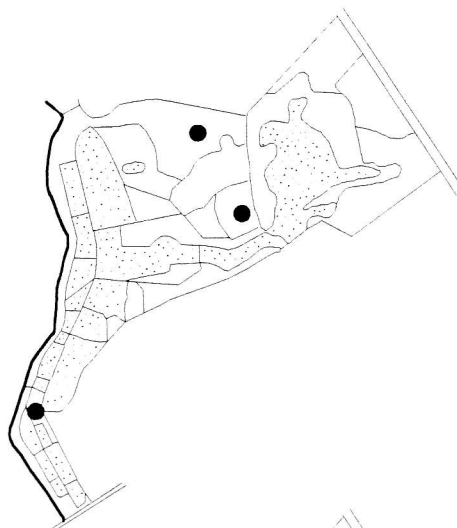

1999
2

Grauwe vliegenvanger

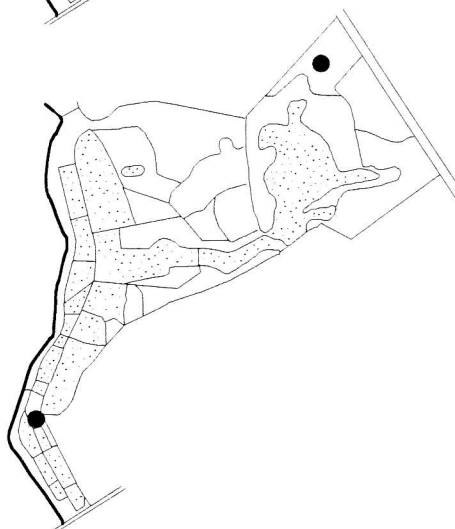
1991
3

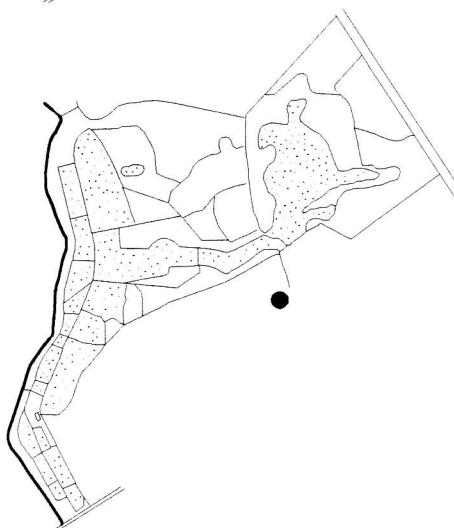
1993
1

1996
2

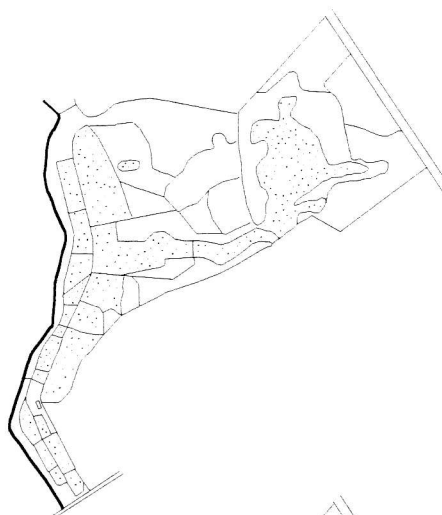

1999
0 (+1)

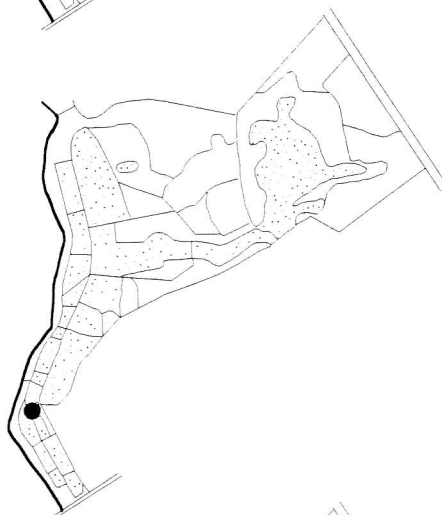

Bonte vliegenvanger

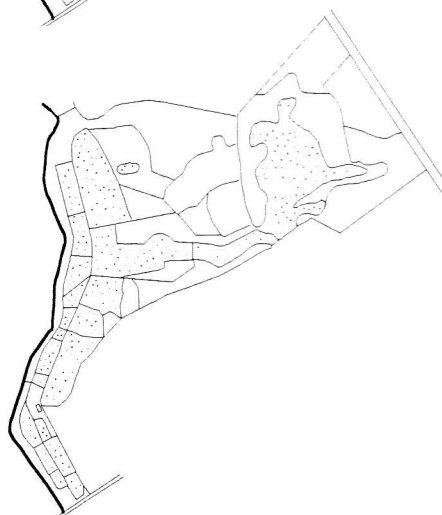
1991
0

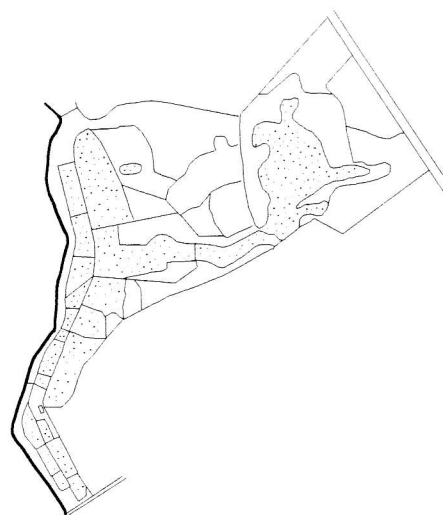
1993
1

1996
0

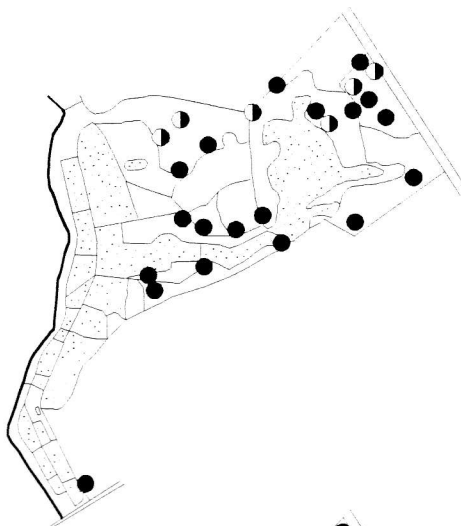

1999
0

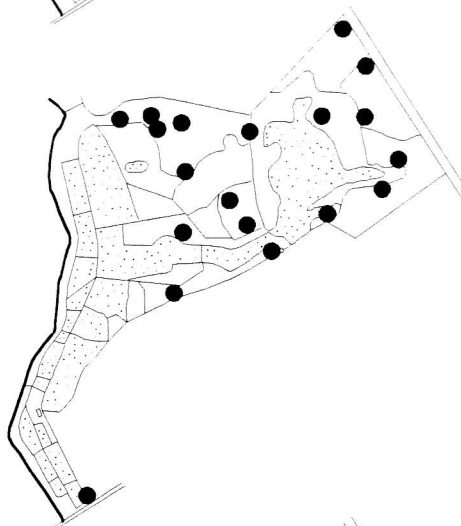

Kuifmees

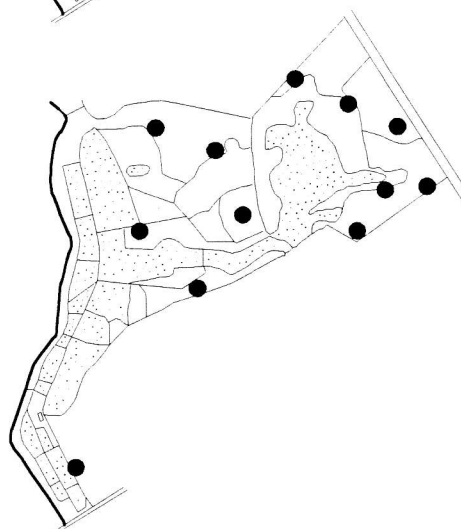
1991
19-25

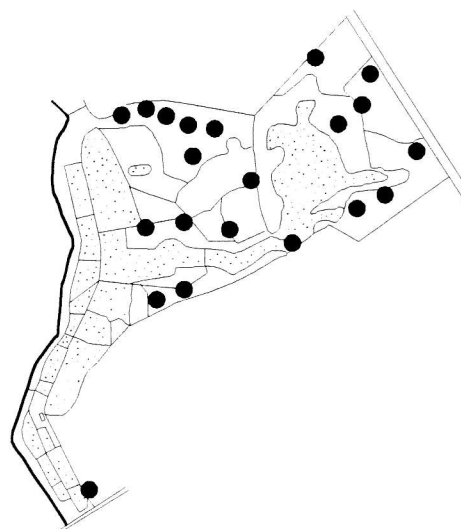
1993
19

1996
12

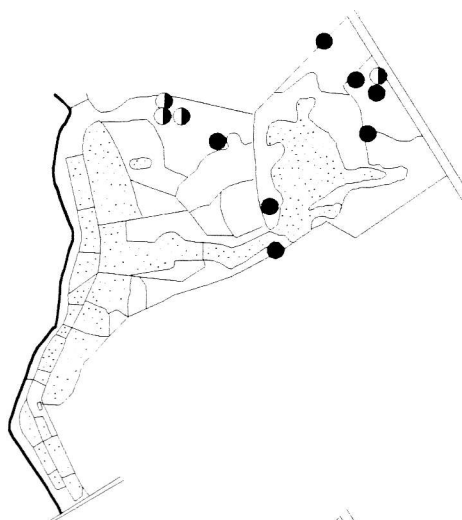

1999
21

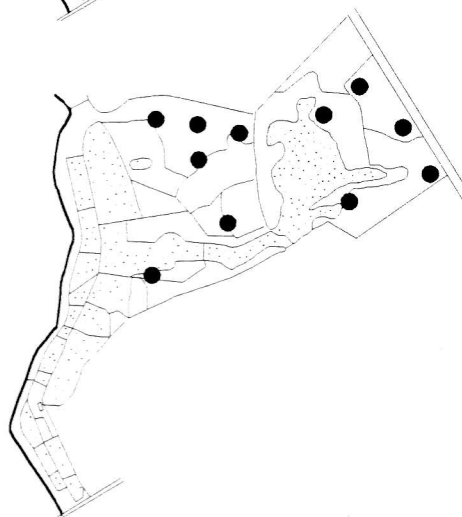

Zwarte mees

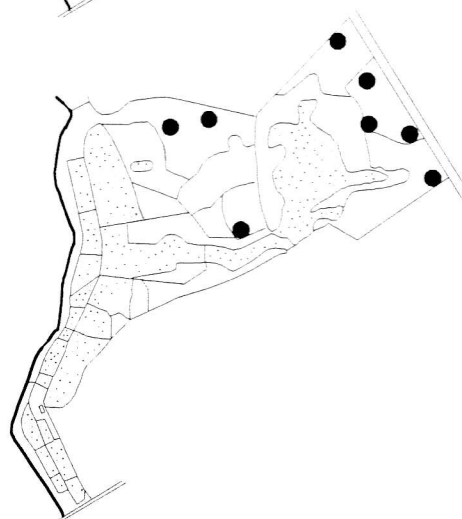
1991
7-11

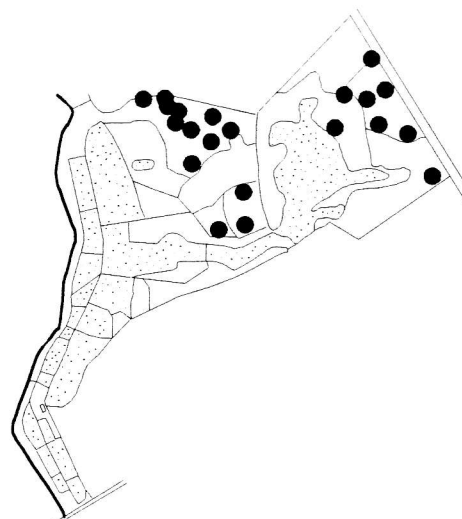
1993
11

1996
8

1999
20

Boomklever

1991
0

1993
0

1996
1

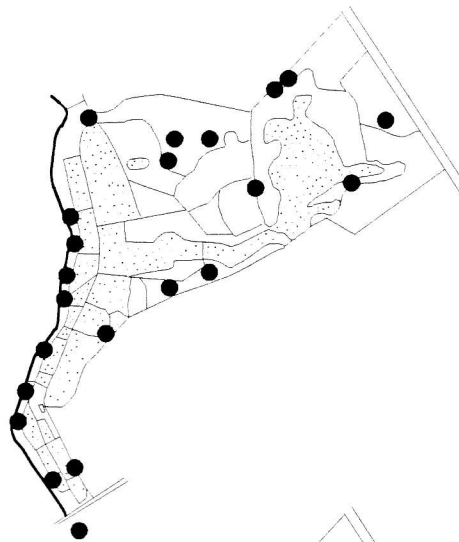

1999
1

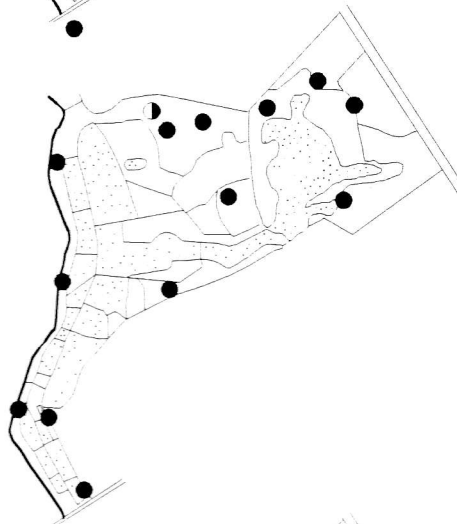

Boomkruiper

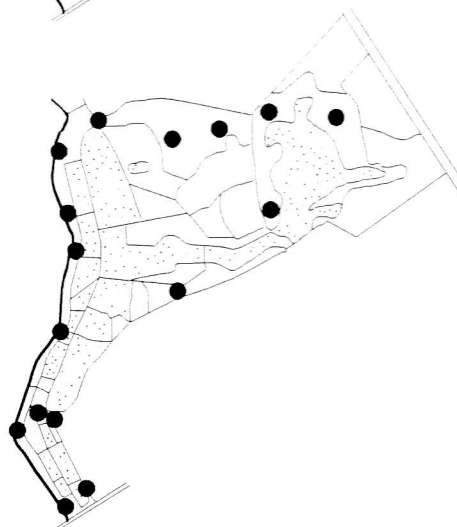
1991
22

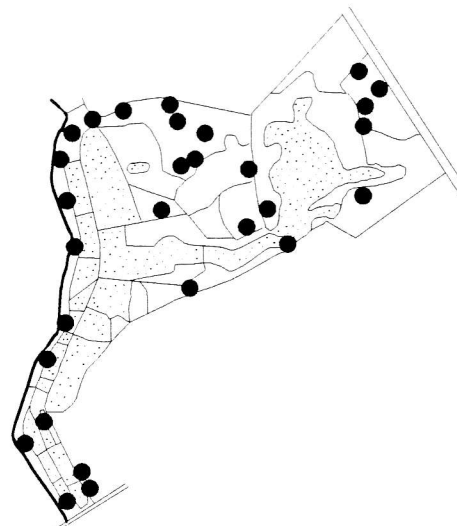
1993
13-14

1996
16

1996
29

Buidelmees

1991
0-1

1993
0

1996
0

1999
0

Wielewaal

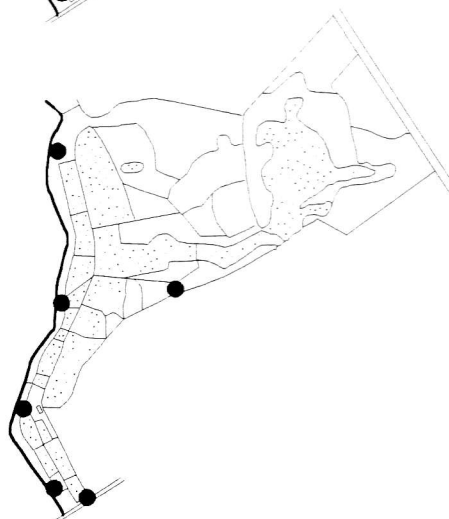
1991
1

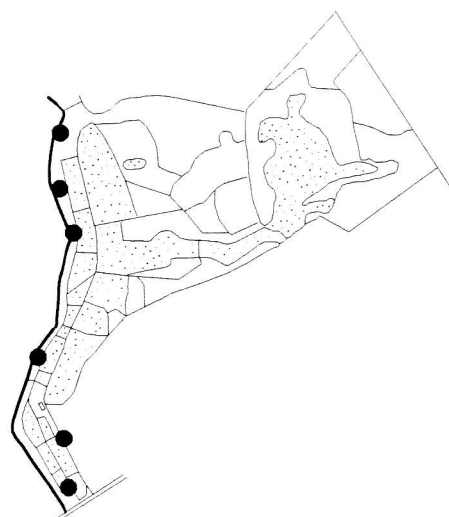
1993
5

1996
6

1999
6

Barmsijs

1991
0-1

1993
0

1996
0

1999
0

Grote kruisbek

1991
1

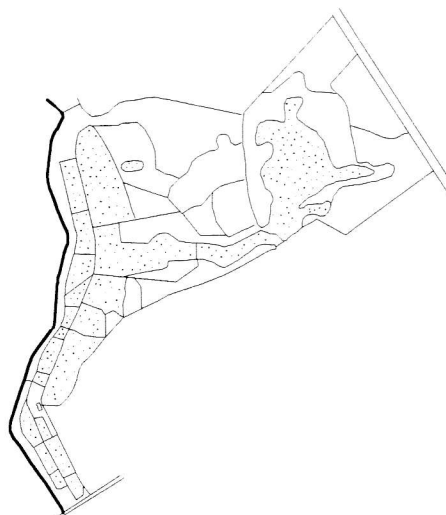
1993
0

1996
0

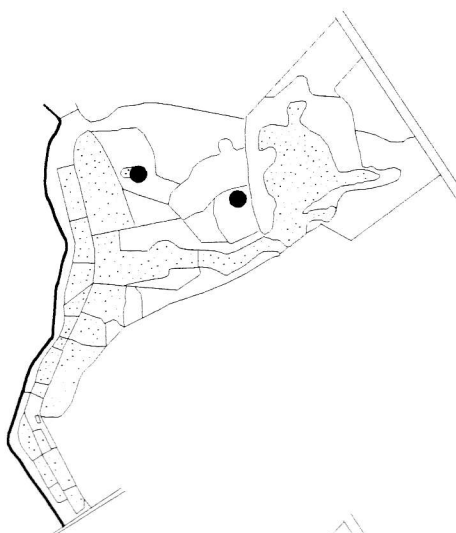

1999
0

Goudvink

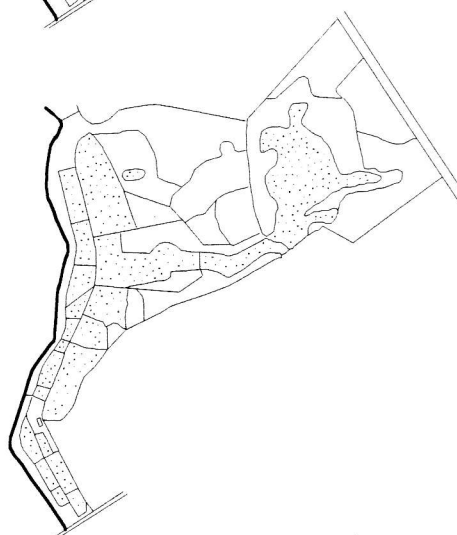
1991
2

1993
0

1996
0

1999
0

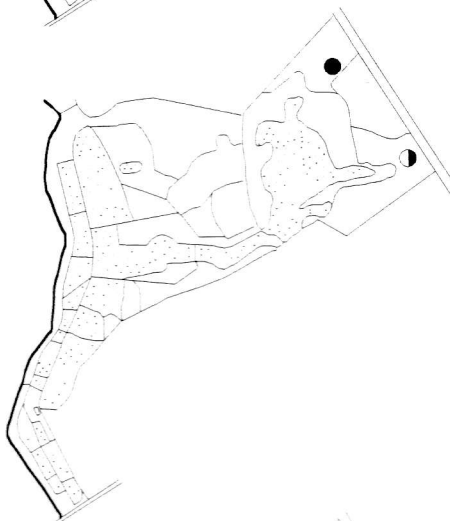

Geelgors

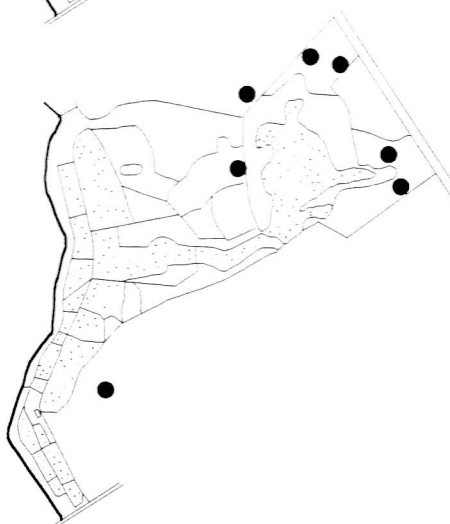
1991
0

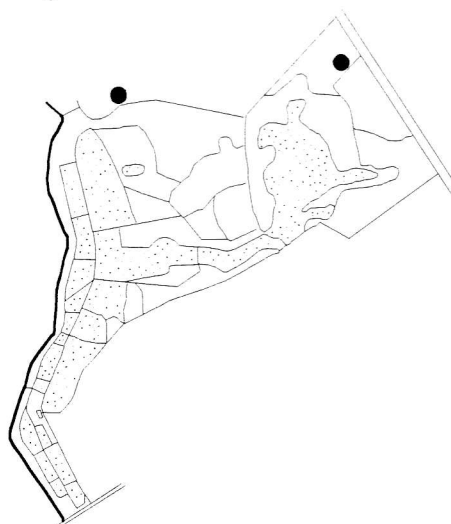
1993
1-2

1996
5 (+2))

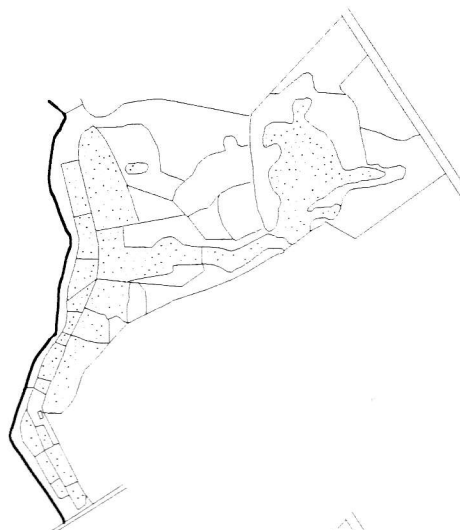

1999
1 (+1)

Rietgors

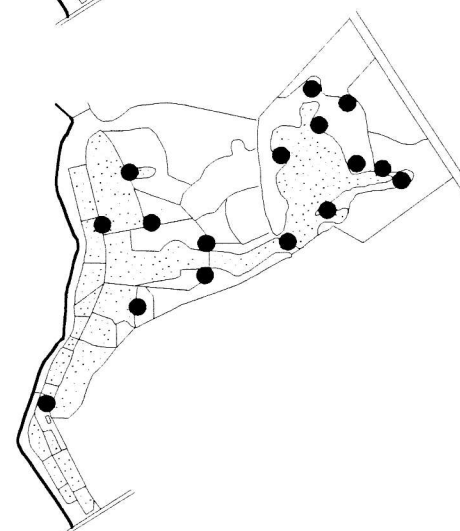
1991
niet gekarteerd

1993
niet gekarteerd

1996
16

1999
25

